

STRATEJİK BAKIŞ

AREL USAM | E-Dergi

ISSN: 2822-3845

EKİM 2020 | CİLT: 1 SAYI: 2

Kanal İstanbul Projesinin Güvenlik Değerlendirmesi

Yunus Karaağaç

Libya'daki Güncel Gelişmeler

Devrim Taşkıran

İstanbul Sözleşmesinin Hukuki Boyutu ve Pratikteki Değeri

İdil Yıldırım Arı

Covid-19 Bağlamında Yeni Normalde Çevre ve Tarım

Selma Şekercioğlu

Covid-19 Bağlamında Yeni Normalin Kamu Yönetimi

Çiğdem Sofuoğlu

Türkiye'nin Karadeniz'de Doğalgaz Rezervi Bulmasının Etkileri

İsmail Hakkı Elçi

Doğu Akdeniz'de Güçler Dengesi ve İttifaklaşmalar

Cansel Sakal

Covid-19 Sürecinde Dünya Sağlık Örgütü

İnci Sökmen Alaca

Salgınların Ulusal Güvenlik Bağlamında Analizi

Ali Bilgin Varlık

SAYGIDEĞER OKURLARIMIZ...

Stratejik Bakış'ın bu sayısı iki ama ca yönelik hazırlandı: Türkiye'nin ulusal güvenliğini, uluslararası saygınlığını ve ekonomisini ilgilendiren güncel gelişmelerin bir bölümünü tartışmak ve Covid-19 salgınının ulusal ve uluslararası düzlemde yıkıcı, dönüştürücü ve yeniden inşa edici etkileriyle ilgili öngörülere katkıda bulunmak.

Türkiye, Covid-19 öncesinde de küresel ve bölgesel gelişmelerin ve iç sorunların birleşik ve karmaşık etkilerine maruzdu. Salgın dönemi, var olan hassasiyetlere yeni boyutlar katarken, önceki tartışmaların bir kısmının gündemin gerisinde kalmasına yol açtı. Salgının yarattığı ilk şoklar atlatıldıkça, üzeri geçici olarak örtülmüş ve dondurulmuş konular tekrar tartışılmaya başlandı. Bu itibarla kamuoyunun ve siyasetin gündemine tekrar gelen Kanal İstanbul Projesi, gündemden hiç düşmeyecek gibi görünen İstanbul Sözleşmesi, Karadeniz'de bulunan doğalgaz rezervi, Doğu Akdeniz'deki çatışma riskleri ve ittifaklaşmalar ile Libya'daki güncel gelişmeler yazarlarımızca mercek altına alındı. Konular hakkındaki makalelerde önemli saptamalar yapılırken, risklere ve fırsatlara dikkat çekilmekte ve politika önerileri de yapılmaktadır.

Bilinen ve kayıtlı tarihsel süreçte yaşanan salgınların, yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde sosyo-kültürel yaşamdan güvenliğe, ekonomiden çevreye çok boyutlu etkiler yarattığı sır değil. Geçmişten günümüze bu etkilerin bir kısmı salgın sonrası kısa sürede ortadan kalkarken, bir bölümü uzun dönemli ve radikal değişimlere yol açtı. Örneğin 1918 İspanyol Gribi, Avrupa'da 1914'ten beri süregelen savaşın son döneminde ortaya çıktı ve savaşın yıkıcı sonuçlarını biraz daha ağırlaştırdı. Savaş Avrupa'da her boyutta köklü değişimlere yol açtığından İspanyol Gribinin tam olarak ne tür etkiler yarattığı ayırt edilemedi.

Bazı salgınların dönüştürücü yanları daha görünürdür. Örneğin Kara Veba olarak da bilinen Kara Ölüm (The Black Death) 1340'larda Asya'da başladı, birkaç yıl içinde Kırım'a ve nihayetinde Avrupa'ya ulaştı. Salgın ilk dalgalarda 75-100 milyon insanın ölümüne yol açarken, hastalığın etkileri azalarak yüzyıllarca devam etti. Kara Ölüm Avrupa'da büyük çaplı ayaklanmalara neden oldu, siyasi ve sosyo-ekonomik yapıların yıkılmasına yol açtı ve Avrupa'yı yeni bir Karanlık Çağ'a sürükledi. Avrupa'nın salgın hastalıkları, sonraki yüzyıllarda Uzak Doğu'nun, Güney Amerika ve Afrika'nın fethedilmesi ve sömürgeleştirilmesinde işgalcilere avantaj sağladı. Bağışıklık kazanmış Portekiz ve İspanyol birlikleri kıtalardaki efsanevi krallıkları bir anlamda enfekte ederek kolay zaferler kazandılar. Bu itibarla salgınlar Avrupa'yı ve dünyanın bilinen diğer topraklarını dönüştürdü, yeniden inşa etti, dönemin "yeni normallerini" belirledi.

Buradan bir sonuç çıkarılabilir: süregelen dönüşümlerle aynı yönlü etkileşime giren salgınların dönüştürücü güçleri fazlaşır. Covid-19 henüz oldukça yeni olduğu için etkilerinin kalıcılığı, yıkıcılığı ve dönüştürücülüğü hakkında saptamalar yapmak ve "yeni-normal"i tanımlamak kolay değil. Etkiler sınırlı olduğunda "yeni normal" mevcut normalin küçük değişimlerle devamı olur.

Bu tür belirsizlikler bilim insanlarına olan ihtiyacın arttığı dönemlerdir. Bu sayının ikinci bölümünde yazarlarımız Covid19'un etkileri bağlamında çevre ve tarım, kamu yönetimi, ulusal güvenlik, uluslararası iş birlikleri ve örgütlerin etkinliğini farklı bakış açılarından inceleyerek, geleceğimize ışık tutan öngörü ve önerileri dillendirdiler.

Salgınsız günler dileklerim ve saygılarımla.

Doç. Dr. Oktay Bingöl
Arel USAM Müdürü

İÇİNDEKİLER

4

Kanal İstanbul
Projesinin Güvenlik
Değerlendirmesi
(Yunus Karaağaç)

14

İstanbul
Sözleşmesinin
Hukuki Boyutu ve
Pratikteki Değeri
(İdil Yıldırım Arı)

20

Türkiye'nin
Karadeniz'de Doğalgaz
Rezervi Bulmasının
Etkileri
(İsmail Hakkı Elçi)

24

Doğu Akdeniz'de
Güçler Dengesi ve
İttifaklaşmalar
(Cansel Sakal)

31

Libya'daki Güncel
Gelişmeler
(Devrim Taşkiran)

35

Covid-19 Bağlamında
Yeni Normalde Çevre
ve Tarım
(Selma Şekercioğlu)

39

Covid-19 Bağlamında
Yeni Normalin Kamu
Yönetimi
(Çiğdem Sofuoğlu)

44

Salgınların Ulusal
Güvenlik Bağlamında
Analizi
(Ali Bilgin Varlık)

54

Covid-19 Sürecinde
Dünya Sağlık Örgütü
(İnci Sökmen Alaca)

STRATEJİK BAKIŞ

Arel USAM Dergi

Cilt:1 Sayı:2

Yayın Tarihi: Ekim 2020

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ayşe Yiğit ŞAKAR
Doç. Dr. Nurdan ÇOLAKOĞLU
Prof. Dr. C. Uğur ÖZGÖKER
Doç. Dr. Oktay BİNGÖL
Dr.Öğr. Üyesi Aylin EERDOĞDU
Dr. Öğr. Üyesi Doğan Ş. POLAT

Editör ve Sorumlu Müdür

Dr. Öğr. Üyesi
Ali Bilgin VARLIK

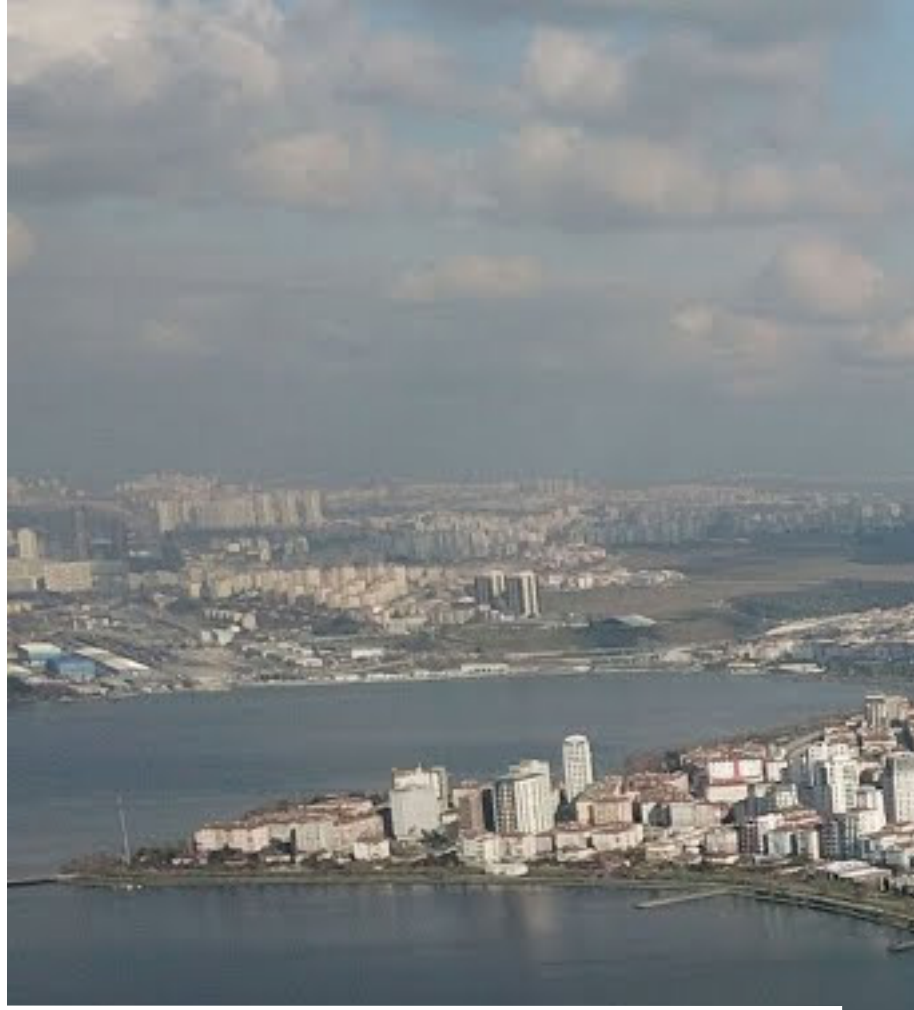
Kapak ve Sayfa Tasarımı

Eren ÖZ

Yasal Uyarı

Dergide yer alan makaleler yazarların şahsi görüşlerini içermekte olup, hiç bir kurum ve kuruluşu veya çalışanlarını bağlamaz. Dergide yayınlanan makalelerin her hakkı mahfuz olup, eğitim ve öğretim amacıyla uygun atıf/gönderme kuralları çerçevesinde kullanılabilir.

ISSN: 2822-3845

Kanal İstanbul Projesinin Güvenlik Değerlendirmesi

Yunus Karaağaç

Doktora Öğrencisi, İstanbul Arel
Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Giriş ve Kavramsal Boyut

2011 yılında açıklanan Kanal İstanbul projesi planlandığı üzere, günde 150-160 geminin geçebileceği, yaklaşık 25 metre su derinliğine ve 145-150 metre genişliğe sahip bir suyolu projesidir. Kanal İstanbul, doğal bir boğaz bulunurken ona alternatif olarak açılan bir kanal olması itibarı ile ilginç ve dünyada tektir (Tütüncü, 2017). Kanal İstanbul projesinin açıklanan hedefleri; İstanbul Boğazı'ndaki gemi yoğunluğunu azaltmak, ekonomik fayda elde etmek ve tehlikeli-zararlı madde taşıyan gemilerin İstanbul Boğazı'na ve İstanbul'a yaşatabileceği tehdidi önlemektir. Hedefler böyle iken, Kanal İstanbul'un; uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler, çevre ve güvenlik boyutlarında çoklu sorunlara sebep olabileceği ifade edilmektedir. Bu çalışmada, Kanal İstanbul'un yaratabileceği tehlikeler irdelenerek, Türkiye'nin karşı karşıya kalabileceği problemlere ışık tutulacaktır.

Bir devletin kara ülkesi sınırlarındaki; akarsular, göller, kanallar, yer altı suları ve buzullar, suyolları olarak ifade edilmektedir. Kanal; suyun belli bir doğrultuda akmasını sağlayan doğal ya da yapay oluşum veya iki denizi birleştiren insan yapısı dar suyollarıdır (Çınar, 2017: 21; Pazarıcı, 1999: 282). Boğaz, coğrafya terminolojisinde iki deniz alanını birleştiren tabii ve dar suyolu olarak tanımlanmaktadır. Türk Boğazları; İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'ni kapsamaktadır (Özersay, 1999: 25). Türk Boğazları; Avrupa ile Asya'yı birleştiren bir köprü, Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan jeostratejik bir lokasyondur.

Uluslararası Hukuk Boyutunda Türk Boğazları ve Kanal İstanbul

Boğazlar, ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde tabi olacağı hukukun uygulanması bakımından 'ulusal ve uluslararası boğazlar' olarak iki başlıkta değerlendirilir. Ulusal boğazlar konusunda kıyı devletinin iç hukuku uygulamakta, boğazlardan genel geçiş rejiminin ana esasını geçiş özgürlüğü oluşturmaktadır (Gönül ve Karaağaç, 2020).

Geçiş özgürlüğüyle ilgili hukuksal çerçeve 1958 Cenevre Hukuku Sözleşmeleri Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi tarafından oluşturulmuştur. Bu hukuksal çerçeve, uygulanabilirlik açısından iki farklı rejim olan Zararsız Geçiş ve Transit Geçiş şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 1958 Cenevre Hukuku Sözleşmeleri Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 16. Maddesinin 4. fıkrası, ayırım gözetilmeksizin bütün uluslararası boğazlardan geçişi içermektedir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BM-DHS) 45. Maddesinin 1. fıkrasının b bendinde, zararsız geçiş rejiminin bir devletin karasuları ile açık deniz ya da münhasır ekonomik bölgesine bağlayan boğazlara uygulanacağı kabul edilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise zararsız geçiş hakkının kullanımının geçici bir süre için dahi durdurulamayacağını kapsamaktadır (Gönül ve Karaağaç, 2020). Bununla birlikte Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ve Türkiye'nin kazanımlarının incelenmesi gerekmektedir. Çünkü Montrö, boğazlardan geçiş ve boğazlar üzerinde egemenlik hususunda Türkiye'ye sui generis bir hak tanımaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'da meydana gelen siyasi belirsizlik ve silahlanma çalışmaları, Türkiye'nin batısında güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'ye verilen garantörlüğün etkisizleşmesi ve Milletler Cemiyeti'nin işlevsel hale gelememesi nedeniyle Türkiye, 1933 yılından itibaren boğazlar statüsünün değişmesini talep etmiştir. İsviçre'nin Montreux (Montrö) kentinde İtalya hariç Lozan'da imzası bulunan diğer devletlerin temsilcilerinin olduğu konferansta, Montrö Boğazlar Sözleşmesi imza altına alınmıştır. Bu sözleşme halen geçerliğini devam ettirmektedir (Şener, 2014: 485-486).

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 29 madde, 4 ek ve 1 protokolden meydana gelmektedir. İmzalanan bu sözleşmede geçiş serbestisi kabul edilmiştir. Türkiye savaşta değilse bayrak ve yük ne olursa olsun öngörülen koşullar çerçevesinde ulaşım özgürlüğünden yararlanılacaktır. Türkiye savaşta ise Türkiye ile savaşta olan bir ülkeye bağlı olmayan ticaret gemileri, düşmana hiçbir şekilde yardım etmemek koşulu ile boğazlardan ulaşım özgürlüğünden yararlanabilecektir. Savaş durumunda kılavuzluk Türkiye tarafından yapılacaktır (Gönül ve Karaağaç, 2020).

Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Lozan Barış Antlaşması'nda eksik kalan boğazlar üzerindeki egemenlik ve kontrol hakkını elde etmiştir. Diğer bir önemli değişiklik ise Lozan'da askerden arındırılan bölgenin yeniden askeri konuşlandırma ve silahlandırılmasına yönelik düzenleme olmuştur. Sözleşmedeki ek protokolün 1. maddesinde belirtildiği üzere "Türkiye, işbu Sözleşmenin Başlangıç kesiminde tanımlandığı biçimde Boğazlar bölgesini hemen yeniden askerleştirebilecektir" (Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1936: 16).

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre ticaret gemileri için boğazlardan geçiş serbestliği, Lozan Antlaşması'ndakine göre belirlenmiş ancak harp gemilerinin geçiş serbestliği bazı şartlarda kabul edilmiştir:

- Boğazlarda transit geçişte bulunabilecek bütün yabancı deniz kuvvetlerinin en yüksek (tavan) toplam tonajı 15.000 tonu aşmayacaktır.
- Boğazlarda transit olarak bulunan savaş gemileri taşımakta olabilecekleri uçakları hiçbir durumda kullanamayacaklardır.
- Savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi için, Türk Hükümetine diplomasi yoluyla bir ön-bildirimde bulunulması gerekecektir. Bu ön-bildirimde bulunulması sekiz gün olacaktır; ancak, Karadeniz kıyıdaşı olmayan Devletler için bu süre 15 güne çıkartılabilir (Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1936).

Montrö Boğazlar Sözleşmesi 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin transit geçiş ile ilgili olan hukuki düzenlemesini kaldırmış ve bunun yerine kendine özgü bir geçiş rejimini öngörmüştür. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türk Boğazları için öngördüğü de-militarizasyon ilkesi kaldırılmış ve Lozan Sözleşmesi ile boğazları denetlemek için kurulan komisyon kaldırılarak yetkileri tamamen Türkiye'ye devrilmiştir (Dur vd., 2019). Ayrıca Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde yer alan geçiş serbestisi kısıtlanmamak koşuluyla her türlü güvenlik tedbirini alma hakkına sahip olmuştur. Bu durum Türkiye için dünyadaki boğazların geçiş rejimlerinden farklı hukuksal statüye sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Karadeniz ve Ege Denizi'ne kıyısı olan ülkelerini de birbirine bağlamasından dolayı çok daha anlamlıdır (Güneş, 2007: 225-226).

Sonuç olarak Montrö Sözleşmesi ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişini garanti altına alırken, savaş gemilerinin geçişine kısıtlamalar getirmiştir. Karadeniz ülkelerinin güvenliğinin sağlanması için yabancı ülkelerin savaş gemilerinin toplam ağırlığını 15 bin ton, Karadeniz'de kalış sürelerini 21 gün ve Karadeniz'de aynı anda bulunma tonajlarını toplam 45 bin ton olarak sınırlandırmıştır (Karlıklı, 2017). Tüm uçak gemilerinin ve Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin denizaltı gemilerinin geçişi bazı istisnalar dışında (satın alma ve tamir amaçlı) yasaklanmıştır. Ayrıca Karadeniz ülkeleri için 8 gün, diğer ülkeler için 15 gün önceden Türkiye'den diplomatik yolla geçiş izni alma zorunluluğu getirilmiştir. Uluslararası hukuka göre gemilerin uluslararası boğazlardan geçişleri savaş ve barış durumunda yasaklanamazken, Montrö Sözleşmesi Türkiye'ye savaş ve kendisini savaş tehlikesi altında hissetmesi durumunda boğazları tamamen kapatma yetkisi vermiştir (Yücel, 2019).

Yapılması planlanan Kanal İstanbul Projesi tamamen Türkiye sınırları içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Kanal İstanbul'un geçiş rejimi ve kuralları (gemilerin ücret ödeyip ödemeyeceği, savaş gemilerinin geçip geçmeyeceği ve daha birçok düzenleme) Türkiye Cumhuriyeti tarafından Türk iç hukuk kurallarına göre belirlenecektir. Bu konuda uluslararası hukuk kapsamında herhangi bir engel bulunmamaktadır (Yücel, 2019). Ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre, kanal açılmasını yasaklayan veyahut engelleyen bir madde bulunmamaktadır. Çünkü Kanal İstanbul Projesi, Türkiye'nin sınırları içinde inşa edilmesi düşünülen bir proje olmasından ötürü Türkiye, Kanal İstanbul Projesi'nin hukuki rejimini tek taraflı olarak belirleme hakkına sahiptir. Bununla birlikte kanal inşası sonrası sözleşme kapsamında bazı sorunların oluşma riski önemlidir (Yücel, 2019; Çınar, 2017: 27; Öğüt, 2014: 137-139). Hukuki açıdan en önemli sorun "Kanal projesi ile Montrö Sözleşmesi güncellenmek mi isteniyor?" sorusu ile Türk Boğazlarına uygulanan sui generis rejimin tehlikeye atılmasıdır (Dur vd., 2019).

Yapılması Planlanan Kanal İstanbul Projesi'nin Güzergâhı

Türmen'e (2019) göre Kanal İstanbul Projesi savaş gemilerinin geçişi noktasında bir yasaklama veya kısıtlama getirmezse bu durum, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tartışılmasını hatta iptalini gündeme getirebilir. Çünkü uluslararası hukuk anlayışı gereğince koşullarda değişiklik söz konusu olduğunda ilgili sözleşme tartışılmaya açık hale gelebilmektedir Böyle bir durumda gerek Karadeniz'e kıyıdaş devletler, gerek Karadeniz'e kıyısı bulunmayan devletler, Montrö'nün savaş gemilerine getirdiği sınırlamalara tabi olmadan Boğazlardan geçme olanağına kavuşacaktır.

Hukuki olarak bir diğer konu da Türkiye'nin gemileri Kanal İstanbul'a yönlendirme yetkisinin olup olmadığıdır. Kanal İstanbul Projesi'nin temel amacının İstanbul Boğazı'ndaki trafiği azaltmak ve ek gelir sağlamak olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin gemilerin kanaldan geçmesini dayatmak gibi hak ve yetkisi bulunmamaktadır. Şayet gemiler haddinden fazla bekletilirse veya bu tarz bir dayatma güdülse devletler, Montrö sözleşmesini feshetmeye çalışabilir (Hacaloğlu, 2020; Yücel, 2019).

Uluslararası İlişkiler ve Çoklu Güvenlik Boyutunda Türk Boğazları ve Kanal İstanbul

Dünya ticaretinin %80'i deniz taşımacılığı ile gerçekleşmektedir. Bu taşımada önemli geçiş yolları boğazlar ve kanallardır. Deniz ticaretinin diğer yıllara göre artışından dolayı boğaz ve kanalların önemi de artış göstermektedir. ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi'nin raporuna göre Türk Boğazları, genişlikleri ve petrol haricinde gemi geçişleri temel alındığında en yoğun trafiğe sahip boğum olarak kabul edilmektedir (Çınar, 2017: 24-25). İstanbul ve Çanakkale boğazlarının stratejik önemi, taşıdığı ekonomik değerler yanında savunma yönünden Karadeniz, Ege Denizi dolayısıyla Akdeniz'in kilit noktalarında bulunmasından ileri gelmektedir (Sevgi, 1988: 239; Örenç, 2011: 46).

Bu sebeple Asya ve Avrupa'nın ticari, siyasi, askeri ve diplomatik ilişkilerini etkilemesi bakımından boğazlar hayati öneme sahiptir (Bilsel, 1948: 6). Bu doğrultuda Türkiye, sahip olduğu İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Karadeniz, Ege, Akdeniz ve Ortadoğu bölgeleri üzerinde kontrol sağlayabilmekte, askeri ve ticari bir üstünlük taşımakta, ayrıca Türk Boğazları üzerinde mutlak egemenliğe sahip Türkiye, Karadeniz'in anahtarını elinde bulundurmaktadır (Tezsever, 1999: 76; Tarakçı, 2014: 168).

Sonuç olarak Türk Boğazları, uluslararası ilişkiler bağlamında büyük önem taşımaktadır. Söz konusu statünün değişmesi Türkiye için telafisi zor problemler doğuracaktır.

Çoklu güvenlik boyutuna geçmeden önce söz konusu kavramın açıklanması yerinde olacaktır. Soğuk Savaş sonrası küreselleşen sistem tehditlerin genişlemesine ve derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum, güvenlik alanında Soğuk Savaş döneminin güvenlik anlayışının terk edilmeye başlanmasını ve bu çerçevede yeni bir güvenlik anlayışının doğmasını beraberinde getirmiştir (Karabulut, 2009: 2). Soğuk savaş dönemi koşullarında konvansiyonel güvenlik kavramı ulusal çıkarların korunmasına yönelik olarak askeri güvenliğin üzerine yoğunlaşmışken, çift kutuplu sistemin bitişi ile birlikte; çevre güvenliği, birey ve toplumların ekonomik güvenliği, artan etnik çatışmalar, kolektif kimliklerin güvenliği, uluslararasılaşan terörizm gibi parametreler, güvenlik gündeminin derinleşmesine ve genişlemesine neden olmuştur. Bu doğrultuda güvenlik; askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel güvenlik olarak sınıflandırılmıştır (Buzan vd., 1998).

Devletin askeri saldırı ve savunma kabiliyetleri ve diğer devletleri bu çerçevede algılayışı, askeri seviyat ve askeri harekât kapasitesi, askeri güvenlik kavramını oluşturur (Karaağaç, 2020: 8) Ekonomik güvenlik genel olarak bir devletin gücünü meydana getiren kaynaklara sorunsuz ulaşımını ve bu kaynakların tehditlerden bertaraf edilmesini kapsamaktadır (Karaağaç, 2020: 11). Çevresel güvenlik; çevresel bozulma, kaynakların tükenmesi, doğal afetler, kirlilik, çölleşme gibi tehdit türlerinin elimine edilmesini kapsamaktadır (Özel ve Dönmez, 2016: 263). Kanal İstanbul Projesi ile özellikle; askeri, ekonomik ve çevresel güvenlik sorunlarının yaşanabileceği ihtimali göz önüne alınarak bu kavramlar üzerinden akademik tartışmalara ve olası senaryolara yer verilmiştir.

Kanal İstanbul Projesi ile ilgili ortaya çıkabilecek en önemli sorunlardan biri Karadeniz'in güvenliği sorunudur. Montrö Sözleşmesi, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin Boğazlardan geçecek savaş gemilerinin bazı türleri olan denizaltılarının, uçak gemilerinin ve belirli bir boyutu aşan su üstü savaş gemilerinin Boğazlardan geçişini yasaklamıştır. Bu devletlerin küçük savaş gemilerinin ise Karadeniz'e geçişlerine izin verilmiş olup, en fazla 21 gün kalabilecek ve bu gemiler 45 tonu aşmayacaktır şartı getirilmiştir. Bu kurallar Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin ve Türkiye'nin güvenliği amacıyla öngörülmüştür. Kanal İstanbul'un açılması durumunda da hem güvenlik hem de Sözleşme'nin tartışmaya açılmaması açısından savaş gemilerine yönelik bu kuralların hukuken devam etmesi gerekmektedir (Pazarıcı, 2011:1).

ABD'nin Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerine getirdiği kısıtlamalardan memnun olmadığı bilinmektedir. ABD, 1982 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin getirdiği transit geçiş rejiminin serbestliğini Türk Boğazlarında da maksimum şekilde kullanmak ve Karadeniz'de uçak gemileri ile nükleer denizaltıları da dâhil olmak üzere, hiçbir sınırlamaya tâbi olmadan, devamlı olarak konuşlanmak istemektedir. ABD, bölgedeki gücünü ve etkinliğini artırmak için bu yeni kanala ihtiyaç duymaktadır (Popescu, 2015: 241).

ABD'nin bu çıkarları doğrultusunda Sözleşme'nin değiştirilmesi yönünde daha etkili girişimlerde bulunması ihtimali karşısında Türkiye'nin her zaman hazırlıklı olması gerekmektedir (Şener, 2015: 12). Montrö Sözleşmesi'nin tartışılması durumunda Türkiye'nin güvenliği ve Boğazlar üzerindeki egemenliği açısından kazanımlar tartışılır hâle gelecektir. 1936'da ele geçen elverişli şartları bugün tekrar yakalamak ise imkânsız gibidir. Kanal Projesi gerçekleştirildiği takdirde Montrö'nün getirdiği geçiş serbestisi ilkesinin devam etmesi ve düzenin korunması özellikle vurgulanmalıdır (Ece, 2013).

ABD gibi Rusya da özellikle denizaltılara getirilen, gündüz su yüzünden geçme, Karadeniz'de denizaltı üssü kuramama gibi sınırlamalardan rahatsızlık duymaktadır. Kanal sayesinde Rusya da söz konusu sınırlamalardan kurtulacaktır. Sonuç olarak Kanal İstanbul'un savaş gemilerince kullanılması olumsuz sonuçlar doğuracak, Türkiye bugün sahip olduğu Boğazları kontrol etme yetkisinden yoksun kalacaktır (Türmen, 2019).

Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Karadeniz'in güvenliği doğrultusunda savaş gemilerinin geçişi için koyduğu kuralları, Kanal İstanbul içinde benimsemesi gerekecektir (Pazarcı, 2011: 1-2). Dolayısıyla, Kanal İstanbul Projesi, Türk yasalarına bağlıdır diyerek Karadeniz'i kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerine açacak bir düzenlemeye gidilmesi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne aykırı bir durum doğuracağı gibi, Rusya ve Kafkasya ülkelerinin güvenliğine de zarar verecektir (Akkaya, 2015: 250).

Bu sorunların önüne geçebilmek için Kanal İstanbul Projesi gerçekleştirildiğinde kanalın Türkiye tarafından sadece ticaret gemilerine açılması gerektiği ve savaş gemilerinin Karadeniz'e kıyısı olan ve olmayan devletler için Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerine göre Boğazlardan geçişinin devam edileceğinin bildirilmesi uygun olacaktır (Zenginkuzucu ve Çintan, 2019: 75-76). Fakat bu konuda bazı soru işaretleri bulunmaktadır. Örneğin, Karadeniz'den Ege'ye geçmek isteyen bir ticaret ve savaş gemisi kanaldan geçerek yani ücret ödeyerek Marmara Denizi'ne girerse Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'ndaki seyri hangi hukuki rejime dâhil olacaktır? Bu konu savaş gemileri için çok daha karmaşık daha da hassastır. Karadeniz'e kıyısı olmayan bir devletin savaş gemisi kanal İstanbul'dan geçerek Karadeniz'e açılmak istediğinde hangi hukuki rejim uygulanacaktır? Bu soruların cevapları bilinmiyor (Hacaloğlu, 2020).

Kanal projesinin Türkiye'nin askeri güvenliğine de etkisi olacağı aşikârdır. Genelkurmay 26. Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ'a göre Kanal İstanbul, Trakya bölgesini ikiye bölmektedir. Bu durum olası bir savunma veya savaş durumunda Trakya'yı en ileride savunacak birlikleri olumsuz etkileyecektir. Anadolu'dan veya Kanal'ın doğusundan gelecek askeri lojistik akışların ve takviye kuvvetlerin Trakya'ya intikali zorlaşacaktır. Bu durumda düşman ilk önce oraları tahrip ederek lojistik akışı engelleyebilecektir (Sözcü, 2019b).

Diğer yandan kanal projesi gerçekleşirse bölgede çevreye verilebilecek zararın geri dönüşü mümkün olmayacaktır. Örneğin, söz konusu kanal projesinin, her iki tarafındaki deniz akımı ve deniz sıcaklığını etkilemesi mümkündür. (Tütüncü, 2017). İstanbul'un su havzalarının ve ormanlarının kuzeyde olmasından dolayı İstanbul'un kuzeye doğru büyümesi sakıncalıdır, bu nedenle İstanbul'un kuzeyine doğru yeni yerleşim bölgelerinin açılması bu anlamda risk teşkil etmektedir (Akkaya, 2015). Projenin hayata geçmesi durumunda deniz canlılarının, su havzalarının, verimli tarım alanlarının ve ormanların ciddi şekilde olumsuz etkilenecek olması bir diğer çevre problemidir. Akademik çevre ve uzmanlar projenin hayata geçirilmesi durumunda İstanbul'un yaşam kaynaklarına zarar vereceği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Ayrıca proje ile açılan 25-30 metrelik kanal, Istranca Dağları'ndan beslenen yer altı sularını kesecektir, bu durum İstanbul'un yer altı sularını olumsuz etkileyecek, Karadeniz'in tuzlanma sürecini daha da hızlandıracaktır. Dolayısıyla bölge, denizden ormanlara, bitkilerden tarım arazilerine kadar ciddi bir çevre tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır (Dur vd., 2019).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 10 Ocak 2020 tarihinde düzenlediği Kanal İstanbul Çalıştay'ı da yukarıdaki çevresel sorunları içeren bazı sayısal verilere ışık tutmaktadır. Kanal İstanbul Projesi, altyapı ve ulaşım sorununun olduğu mega kent İstanbul'a 1 milyon 200 bin ek nüfus ve 3,4 milyon yeni yolcu getirecektir. Yeşil alan kıtlığına ek olarak 300 bin ağaç kesilecek ve insani güvenlik

boyutunda 150 milyon metrekare tarım ve mera alanı, ayrıca 33 milyon metreküplük içme suyu miktarı kaybedilecektir (İBB, 2020a; İBB, 2020b).

Ayrıca Eğilmez'e (2020) göre Türkiye, Kanal İstanbul'dan ciddi bir geçiş ücreti geliri elde edemeyecektir. Türkiye'nin elde edeceği en temel gelir Kanal çevresinde yerleşime açılacak yerlere yapılacak konutlar üzerinden olacaktır. Buradaki yeni yerleşimlerin ilk bakışta ekonomiye bir katkısı olacak gibi görünse de projenin yaratacağı çevre ve iklim sorunları ve İstanbul trafiğine yapacağı olumsuz etkiler dikkate alındığında o katkının bu kayıpları karşılaması mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte Türkiye, Kanal İstanbul'u Yap-İşlet-Devret modeliyle yaptırsa bu kanaldan yeterli geliri elde edemeyeceği için Hazine garantisini adı altında bütçeden, sürekli para ödemek zorunda kalacaktır. Bu da kanaldan hiçbir yarar elde edemeyecek olan milyonlarca kişinin vergisinin buraya harcanması anlamına gelecektir. (Eğilmez, 2020).

Sonuç

Yapımı planlanan Kanal İstanbul Projesi Türkiye'nin iç hukukunu ve iç meselesini ilgilendiren bir projedir. Dolayısıyla Kanal İstanbul'un geçiş rejimi ve kuralları Türkiye Cumhuriyeti tarafından belirlenir. Bu konuda uluslararası hukuk ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre, kanalın açılmasını yasaklayan, engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte Türkiye yapılması planlanan kanaldan ticaret gemilerinin geçişi için ücret talep edebilir, geçişi cazip hale getirebilir ancak gemileri İstanbul Boğazı yerine kanaldan geçmeye zorlayamaz. Başka bir ifadeyle ticaret gemilerinin İstanbul Boğazı'ndan geçmesini yasaklayamaz.

Kanal İstanbul Projesi, avantajları olduğu gibi çeşitli dezavantajları da bünyesinde barındırmaktadır. En önemli dezavantaj, Türkiye'nin ve Karadeniz'in güvenliğini sağlayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tartışmaya açılmasıdır. Uluslararası hukuk teamülleri gereğince koşullarda değişiklik söz konusu olduğunda ilgili antlaşma veya sözleşme tartışılmaya-güncellenmeye açık hale gelebilmektedir. Kanal İstanbul'un koşullarda değişiklik yarattığı söylemi ile Montrö Sözleşmesinde imzası bulunan devletler yeni bir sistem, yeni bir konferans mottosu ile yola çıkabilir, bu durumda Türkiye'nin boğazlar üzerindeki sui generis egemenliği ve Karadeniz'in güvenliği zedelenbilir. Ayrıca Trakya'nın yani Türkiye'nin Batı bölgesinin savunması zorlaşabilir. Çünkü Kanal İstanbul'un geçeceği güzergâh incelendiğinde Trakya'nın ikiye bölüneceği ve asma köprüler vasıtası ile kara ulaşımının gerçekleşeceği görülmektedir. Trakya bölgesinde konuşlanmak ve olası bir savaşta askeri lojistik ve sevkiyat sağlamak bu durumda çok zorlaşacaktır.

Uluslararası ve bölgesel güvenlik açıklarının dışında insani ve çevresel boyutlarda büyük problemlerinin olabileceği de uzmanlar ve akademisyenler tarafından dile getirilmektedir. Örneğin, 16 milyon nüfuslu bir mega kente 1 milyonun üzerinde nüfus çekecek yeni bir kent projesi oluşturmak; trafikte, hava kirliliğinde, katı atıklarda büyük bir artışa yol açacak, İstanbul'un sınırlı su kaynakları yetersiz hale gelecektir. Kanal İstanbul ile bölgedeki 134 milyon metrekare tarım alanı yok edilecek ve bu alanlar 83 milyon metrekare gelişme alanı olarak yapılaşmaya açılacaktır. Tarımsal ürünlerin kaybı sadece geçimini tarım faaliyetlerinden sağlayanları değil tüm İstanbulluları olumsuz etkileyecektir (İBB, 2020b; İBB, 2020c)

Kanal İstanbul Projesi, İstanbul'un 1,5 milyonluk nüfusuna su sağlama kapasitesine sahip Sazlıdere Barajı'nı tamamen yok edecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca Terkos Gölü'nün güneydoğu su toplama havzası da yok olacak ve Terkos Gölü tuzlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Ayrıca Kanal İstanbul projesi ile söz konusu bölge on yıllar boyunca bir hafriyat ve inşaat sahası olacaktır. Bu, İstanbul için daha fazla demir çelik, daha fazla çimento, beton ve asfalt, daha fazla iş makinesi ve hafriyat kamyonu ve dolayısıyla daha fazla fosil yakıt ve sera gazı salımı anlamına gelecektir. Bununla birlikte Kanal Projesi'nin olası bir depremde önemli yıkımlara neden olacağı öngörülmektedir. Özellikle Büyükçekmece-Küçükçekmece arasındaki heyelan riski oldukça yüksek bölgede zaten sığ ve dar olan kanalın heyelanlarla tahrip edilmesine ve tıkanmasına yol açabilecektir (İBB, 2020c).

Kaynakça

Akkaya, M. A., (2015), “Kanal İstanbul Projesi Karadeniz Kıyısındaki Devletlerle Olan İlişkilerimize Etkisi ve Montrö Sözleşmesi”, OÜSBAD, Cilt:5, Sayı:12, ss.242-262.

Bilgin, P., (2010), “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, Stratejik Araştırmalar, Cilt:8, Sayı:14, ss.30-53.

Bilsel, C., (1948), Türk Boğazları, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Buzan, B., Waeber, O., Wilde, J., (1998), Security: A New Framework for Analysis, Londra: Lynne Rienner Publishers.

Çınar, M., (2017), “Kanal İstanbul’un Uluslararası Hukuk Bağlamında Değerlendirilmesi”, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, Sayı:3, ss.20-34.

Doğru, S., (2013), “Türk Boğazları’nın Hukuki Statüsü: Sevr ve Lozan’dan Montrö’ye Geçiş”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, ss.123-169.

Dur, O., Aksünger, S., Erol, A., (2019), “Kanal İstanbul Projesi’nin Montreux Boğazlar Sözleşmesi’ne Etkisi”, 05.10.2019, <https://icil.org.tr/kanal-istanbul-projesinin-montreux-bogazlar-sozlesmesine-etkisi> (Erişim 04.09.2020).

Ece, J. N., (2013), “Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklarından Tarihe Düşen Notlar ve Kanal İstanbul”, ORSAM, 20.05.2013, <https://orsam.org.tr/tr/montreux-bogazlar-konferansi-tutanaklarindan-tarihe-dusen-notlar-ve-kanal-istanbul> (Erişim 03.09.2020).

Eğilmez, M., (2020), Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Kanal İstanbul, T24, 02.01.2020, <https://t24.com.tr/haber/mahfi-egilmez-yazdi-montro-bogazlar-sozlesmesi-ve-kanal-istanbul,854477> (Erişim 03.09.2020).

Gönül, Ö. ve Karaağaç, Y., (2020), “Türk Boğazlarının Geçiş Rejimi ve Ege Denizi’nin Statüsü”, H. Çomak, B. Ş. Şeker ve D. Ioannides (Ed.), içinde Ege Jeopolitiği, Ankara: Nobel.

Güneş, Ş., (2007), “Türk Boğazları”, ODTÜ Geliştirme Dergisi, Sayı:34, ss.217-250.

Hacaloğlu, H., (2020), “Kanal İstanbul Montrö Sözleşmesi’ni Tehdit Ediyor mu?”, Voice of America, 10.01.2020, <https://www.amerikaninsesi.com/a/kanal-istanbul-montro-sozlesmesini-tehdit-ediyor-mu/5240735.html> (Erişim 04.09.2020).

İBB, (2020a), “Kanal İstanbul Çalıştayı”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 10.01.2020, https://kanal.istanbul/wp-content/uploads/2020/06/KanalIstanbulCalistayi_Dijital.pdf (Erişim 11.09.2020).

İBB, (2020b), “Söylenen-Gerçekler”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, <https://kanal.istanbul/wp-content/uploads/2020/02/SoYLENEN-GERCEKLER.pdf> (Erişim 11.09.2020).

İstanbul Sözleşmesinin Hukuki Boyutu ve Pratikteki Değeri

İdil Yıldırım Arı

Öğretim Görevlisi, İstanbul Arel Üniversitesi,
MYO, Adalet Program

Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), kadına yönelik fiziksel, cinsel, psikolojik şiddet, cinsel ve her türlü taciz ve zorla evlendirmenin yasalarla cezalandırılmasını öngören ilk ve tek bağlayıcı sözleşmedir. Avrupada kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, mağdurları korumak ve faillerini cezalandırmak için yasal olarak bağlayıcı standartları belirleyerek kadın haklarının korunmasında önemli bir boşluğu doldurmuş ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarına ilişkin korumayı genişletmek için sözleşme taraflarını teşvik etmiştir (Bayraktar, 2018:108). Kadına karşı şiddet ve ev içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan ilk sözleşme niteliğini taşımakta ve geleneklerin kadına yönelik şiddetle ilgili meşrulaştırıcı etkilerini ortadan kaldırmaktadır (Parlak Börü, 2017:62). Yasal olarak bağlayıcı bir araç olmasının yanı sıra insan hakları ihlali açısından hem Avrupa'nın hem de uluslararası kuruluşların dikkatini çekmiştir (Caragnano, 2018:57). Ancak, fuhuşun şiddet biçimi olarak yer almaması, siber dünyada işlenen yeni suç biçimlerini içermemesi nedeniyle eleştirilmektedir (De Vido, 2017:77).

Sözleşme, Avrupa Konseyi ülkelerden Rusya Federasyonu ve Azerbaycan dışındaki ülkeler tarafından imzalanmış, Ermenistan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Moldova, Slovakya, Ukrayna ve Birleşik Krallık dışında imzacı devletler tarafından uygulamaya konulmuştur.

Türkiye, Sözleşmeyi 11.05.2011 tarihinde çekince koymaksızın imzalamış, 1.08.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, ulusal mevzuatlarla uyumlaştırılmaya çalışılmaktadır. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2012 yılında kabul edilmiştir. Türkiye'de Sözleşmenin olumlu etkiler yarattığı düşüncesinin yanı sıra (KADEM, 2020), aileleri parçaladığı ve cinsiyetsizleştirme ideolojisine dayandığı da savunulmaktadır (Kaplan, 2020). 4. maddede yer alan "cinsel yöne-

Ülke Adı	İmza tarihi	Onaylama tarihi	Yürürlük tarihi
Arnavutluk	19.12.2011	4.2.2013	1.8.2014
Andorra	22.2.2013	22.4.2014	1.8.2014
Ermenistan	18.1.2018	-	-
Avusturya	11.5.2011	14.11.2013	1.8.2014
Azerbaycan	-		
Belçika	11.9.2012	14.3.2016	1.7.2016
Bosna Hersek	8.3.2013	7.11.2013	1.8.2014
Bulgaristan	21.4.2016	-	-
Hırvatistan	22.1.2013	12.6.2018	01.10.2018
Kıbrıs	16.6.2015	10.11.2017	1.3.2018
Çek Cumhuriyeti	2.5.2016	-	-
Danimarka	11.10.2013	23.4.2014	1.8.2014
Estonya	2.12.2014	26.10.2017	1.2.2018
Finlandiya	11.5.2011	17.4.2015	1.8.2015
Fransa	11.5.2011	4.7.2014	1.11.2014
İzlanda	11.5.2011	26.4.2018	1.8.2018
İrlanda	5.11.2015	8.3.2019	1.7.2019
İtalya	27.9.2012	10.9.2013	1.8.2014
Letonya	18.5.2016	-	-
Lihtenştayn	10.11.2016	-	
Litvanya	7.6.2013	-	-
Lüksemburg	11.5.2011	7.8.2018	1.12.2018
Malta	21.5.2012	29.7.2014	1.11.2014
Monako	20.9.2012	7.10.2014	1.2.2015
Karadağ	11.5.2011	22.4.2013	1.8.2014
Polonya	18.12.2012	27.4.2015	1.8.2015
Portekiz	11.5.2011	5.2.2013	1.8.2014
Moldova	6.2.2017	-	-
Romanya	27.6.2014	23.5.2016	1.9.2016
Rusya Federasyonu	-	-	-
San Marino	30.4.2014	28.1.2016	1.5.2016
Srbistan	4.4.2012	21.11.2013	1.8.2014
Slovakya	11.5.2011	-	-
İspanya	11.5.2011	10.4.2014	1.8.2014
İsveç	11.5.2011	1.7.2014	1.11.2014
İsviçre	11.9.2013	14.12.2017	1.4.2018
Türkiye	11.5.2011	14.3.2012	1.8.2014
Ukrayna	7.11.2011	-	-
Birleşik Krallık	8.6.2012	-	-

lim” ifadesi, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay başkanlığında bir komisyon tarafından, bu madde ile eşcinsel ilişkilere yönelik bireylerin şiddetin hedefi olmalarını engellemek şeklinde yeniden yorumlanmakta, ekim ayında konu ile ilgili çalışmaları tamamlayarak Avrupa Konseyini olağanüstü bir toplantıya çağırma planlamaktadır (Karatosun, 2020). GREVIO Türkiye raporunda, yasal düzenlemeler ve politikalar konusunda eksiklikler görüldüğü, kadının anne ve bakım sağlayıcı olarak görülmesi eğilimi nedeniyle kadın ve erkeğin aile ve toplum içindeki toplumsal rol ve sorumluluklarıyla mücadele edilmemesi, yargı kararlarında cinsiyetçi önyargıların ve mağduru suçlamanın takdire bağlı indirim yol açtığı, tedbirlerde ilerleme görülse de cezasızlığın sürekli hale geldiği belirtilmiştir (GREVIO/Inf.6, 2018).

Sözleşmenin en çok tartışılan yönü LGBT bireylere hak tanınması sorunsalıdır. Sözleşmenin 3/c maddesinde toplumsal cinsiyet tartışmaları ve 4/3 maddesinde ayrımcılığın yasaklanması tartışmaların temelini oluştur-maktadır. Madde 4/3 de yer verilen “toplumsal cinsiyet kimliği” ifadesinin bazı ülkelerde farklı yorumlanması, sözleşmenin uygulanmasına engel olmaktadır. İfade, dış toplumsal baskılarla ilişkili anlayışı kast etmektedir (Squire, 2018:43). Sözleşme, “toplumsal cinsiyet” ifadesi nedeniyle eleştirilmekte ve sözleşmeye sıcak bakılmamaktadır.

-2018 yılında Bulgaristan’da tartışılmış, muhafazakar sivil kuruluşlar, Ortodoks kilisesi ve milliyetçi politikacılar tarafından toplumsal cinsiyet kavramını kamusal bir tartışmaya açması nedeniyle kınanmış ve sözleşmenin onaylanmasına engel olmuştur (Squire, 2018:7). Anayasa Mahkemesi 3/c ve 4/3 maddelerinin Anayasaya aykırı olduğuna karar vermiş ve onay sürecine engel olmuştur (Šimonović, 2019).

-Slovakya’da ise Katolik kilisesi, Sözleşmeden çekilme yönünde baskılar yapmaktadır. 2018 yılında Tvrdošín kasabasında protesto düzenlenmiş, “İstanbul’dan gelen şeytanı durdur” pankartları ile yürüyüş yapılmıştır (China-CEE Institute, 2018:3).

-Polonya da, iktidarda olan milliyetçi muhafazakârlar düzenlemenin Katolik aile geleneklerine aykırı olduğu ve eşcinsel ideolojiyi haklı çıkarmayı amaçlayan feminist bir oluşum olduğu gerekçeleriyle çekilmek istemektedir (Agence France-Presse,2020). Polonya, Sözleşmeden çekilmek ve Sözleşmenin Polonya Anayasasına uygunluğunun incelenmesi için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

-Ekvador’un eski Devlet Başkanı Rafael Corréa da toplumsal cinsiyet ideolojisinin, aileyi yok etmeye yönelik bir araç olduğunu belirtmiştir (Corréa,2017).

-Ermenistan, Venedik Komis-yonundan Sözleşmenin ülkenin anayasasıyla çelişkili olup olma-dığı yönünde görüş sormuş, Komisyon Anayasa ve ülkenin imzaladığı diğer anlaşmalarla uyumlu olduğunu belirtmiştir (Anastas vd.,2019:26).

-Macaristan'da yıkıcı cinsiyet ideolojilerinin gerekçe gösteril-mesinin yanı sıra Sözleşmenin yasadışı göçü kolaylaştıracağı da ileri sürülmüştür (Kafkadesk, 2020).

-Birleşik Krallık'ta ise Sözleşmenin 4/3 maddesi ile 59. maddesi tartışılmaktadır (Home Office, 2019:6).

Taraf devletlerin kişisel du-rumları nedeniyle mağdurlara yenilenebilir oturma izni ver-mesi için gerekli yasal düzen-lemeleri çıkarması ifadesinin Sözleşmede yer alması olumlu bir gelişmedir (Stoyanova, 2018:32). Aile birleşmesi ile ülkeye gelen kadınların, eşinden şiddet gördükten ve bu nedenle eşinden ayrıldıktan sonra kadının güvencesiz kalmasını engelleyen düzenlemelerin göç politikalarının kolaylıkla delinebilecek bir istisnası olarak görülmesi de Sözleşmenin uygulanabilirliğinin önünde engel oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramı, zamana ve kültüre bağlı olarak değişiklik gösteren, kadın ve erkekler için toplum tarafından ve toplumsal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler olarak tanımlanmaktadır (UNDP, 2019:7). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet kategorilerinden farklı olarak kültüre bağlı olarak ele alınan ve toplumlara göre değişkenlik gösteren, toplumun bireylere doğdukları andan itibaren rolleri, davranışları ve kültürü bir bütün halinde yüklenmesi, maskülenlik ve feminenlik olarak tanımlanmaktadır (Akkaş, 2019:100). Sözleşmede tanımlanan toplumsal cinsiyet kavramı, Sözleşme hükümlerini yorumlamak, daha iyi anlamak ve uygulamak için araç olarak hizmet etmekte, taraf devletlere bu tanımları yasal düzenlemelere koymalarını gerektirmemektedir (Anastas vd.,2019:15).

Kadın hakları açısından yaşadığımız çağa damga vuran Sözleşmenin bu gibi tartışmalara kurban giderek uygulanabilir olmaktan çıkması, gelecek nesillere bırakacağımız kötü bir miras olacaktır. Kadının sosyal statüsünü koruyarak yaşam şartlarının sağlanması için sözleşmede belirtilen hukuki güvenceler iç hukuka uyarlanmalı, şikayette bulunan mağdurlara destek sağlanmalı ve tartışmalar hukuki bir zeminde yürütülmelidir.

Kaynakça

- Agence France-Presse (2020). Council of Europe 'alarmed' at Poland's plans to leave domestic violence treaty. <https://www.theguardian.com/world/2020/jul/26/poland-withdraw-from-treaty-violence-against-women-istanbul-convention>
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. EKEV Akademi Dergisi, ICOAEF Özel Sayısı.
- Anastas A./ Bílková, V./Dimitrov P./Kiener R./Kuijer M. (2019) Armenia opinion on the constitutional implications of the ratification of the council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (İstanbul Convention) adopted by the Venice Commission at its 120th plenary session. Opinion (Venice,11-12 October 2019) No.961/2019
- Bayraktar, T. (2018). İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26 (3), s.87-111.
- Caragnano, R. (2018). Violence against Women and Domestic Violence: General Framework and Overview of the Convention (Articles 1 and 2). Athens Journal of Law, Volume 4, Issue 1, s.51-66.
- China-CEE Institute (2018). Slovakia social briefing: The Istanbul Convention Controversy. Institute of Asian Studies, Bratislava, Vol.7, No.3.
- Corrêa, S. (2017). Gender Ideology: tracking its origins and meanings in current gender politics. <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2017/12/11/gender-ideology-tracking-its-origins-and-meanings-in-current-gender-politics/#comments>
- De Vido, S. (2017). The Ratification of The council of Europe Istanbul Convention by the EU: A Step Forward In The Protection of Women From Violence in the European Legal System. European Journal of Legal Studies, Vol 9 No.2, s.69-102.
- GREVIO (2018) GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Turkey.
- Home Office (2019). Ratification of the Council of Europe Convention on Combating Violence Against Women and Girls and Domestic Violence (Istanbul Convention) – 2019 Report on Progress. Presented to Parliament pursuant to section 2 of the Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (Ratification of Convention) Act 2017
- KADEM, (2020) İstanbul Sözleşmesi Hakkında. <https://kadem.org.tr/istanbul-sozlesmesi-hakkinda/>
- Kafkadesk (2020). <https://kafkadesk.org/2020/05/07/hungary-rejects-istanbul-convention-on-gender-equality-and-womens-rights/>
- Kaplan, Y. (2020) Türkiye, İstanbul Sözleşmesi'nden derhal çıkmalıdır! <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusufkaplan/turkiye-istanbul-sozlesmesinden-derhal-cikmalidir-2055781>
- Karatosun, E. (2020). İstanbul Sözleşmesi'ne ayar: Tartışmalı 4'üncü madde yenilendi. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/730294.aspx>
- Parlak Börü, Ş. (2017). Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye'nin Konumu. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Özel Sayı, Yıl 30, s.43-63.
- Šimonović, D. (2019). An Official Visit to Bulgaria, 14-21 October 2019 by United Nations Special Rapporteur on violence against women its causes and consequences. <https://www.ohchr.org/FR/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25173&LangID=E>
- Squire, I. (2018). Gender Ideology and the Istanbul Convention In Bulgaria. https://projekter.aau.dk/projekter/files/281553551/Istanbul_Convention_in_Bulgaria_300518.pdf
- Stoyanova, V. (2018). A Stark Choice: Domestic Violence or Deportation? The Immigration Status of Victims of Domestic Violence under the Istanbul Convention. European Journal of Migration and Law, Vol.20 (1), s.53-82.
- UNDP (2019). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures?desktop=true>

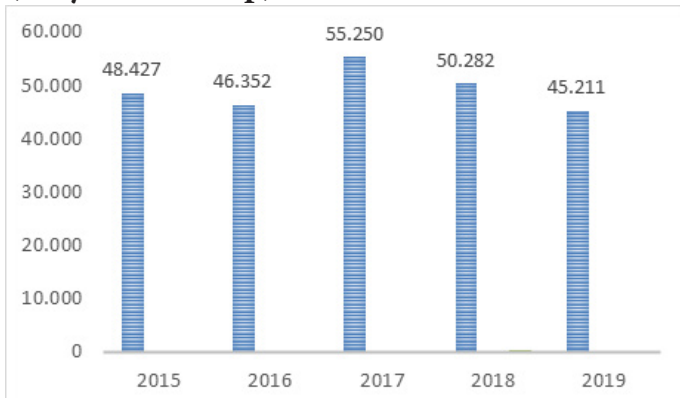
İsmail Hakkı Elçi

Doktora Öğrencisi, İstanbul Arel Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Türkiye'nin Karadeniz'de Doğalgaz Rezervi Bulmasının Etkileri

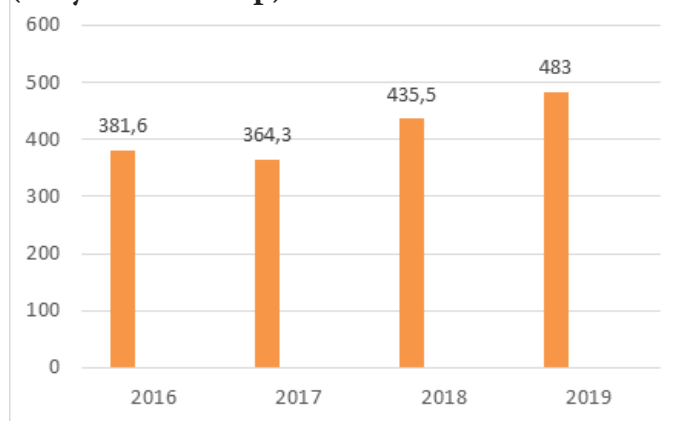
Enerji talebi hızla artan Türkiye, petrol ve doğalgazda büyük oranda dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Türkiye toplam enerji tüketiminin yaklaşık %75'ini dışarıdan karşılarken; petrolde bu oran %92, doğalgazda %99'dur (TPAO, 2019: 30-35). Konunun bütünlüğü açısından Türkiye'nin yıllık gaz tüketimi ve gaz ithalatı verilerine bakıldığında; 2019'da 45,3 milyar metreküp gaz tüketilmiş bunun 45,2 milyar metreküpü ithal edilmiştir (Bkz Grafik 1). Bunun yanında üretime bakıldığında 2019 yılında 483 milyon metreküp gaz üretilirken, önceki yıla göre bu artış %11 (Bkz. Grafik 2) civarında olmuştur (EPDK, 2019: 1-15).

Grafik 1. Türkiye'nin Yıllık Doğalgaz İthalatı (milyar metreküp)

Kaynak: (EPDK, 2019)

Grafik 2. Türkiye'nin Yıllık Doğalgaz Üretimi (milyon metreküp)

Kaynak: (EPDK, 2019)

Bu veriler ışığında; Türkiye'nin Romanya ve Bulgaristan'ın münhasır ekonomik bölge sınırlarına yakın "Tuna-1" bölgesinde (Bkz Harita 1.) 320 milyar metreküplük bir doğalgaz yatağı bulması değerlendirildiğinde birçok açıdan önemli bir anlam ifade ettiği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

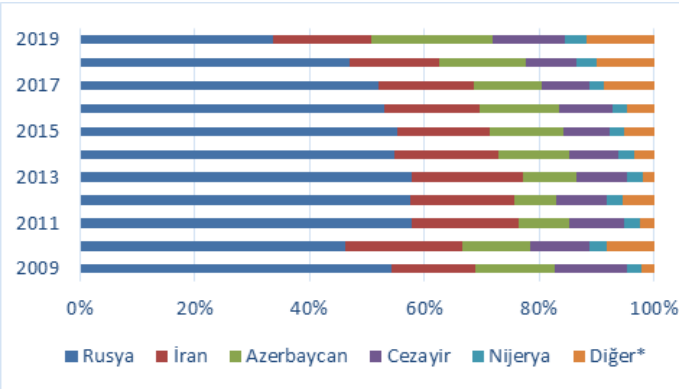
Harita 1. 320 Milyar Metreküp Doğalgaz Keşfinin Yapıldığı Tuna 1 Kuyusu

Kaynak: (EPDK, 2019)

Bu keşfin ilk ve en önemli etkisi şüphesiz doğalgazdaki yüksek dış bağımlılık ve bu bağımlılıkla beraber gelen yüksek ekonomik yük üzerinde belirecektir. Türkiye'nin gazda dışa olan bağımlılığı hem enerji arz güvenliği açısından büyük riskler barındırmakta hem de gaz ithalatı için ödenen paralar ekonomi için yüksek maliyetlerle büyük bir yük oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2008 yılında gaz ithalatında Rusya'ya olan bağımlılığının %62'lere kadar çıkması (Bkz Grafik 3) ve hemen sonrasında 2009 yılında Rusya-Ukrayna gaz geriliminde Rusya'nın elindeki gazı Ukrayna'ya karşı büyük bir koz olarak kullanması; enerjide bağımlılık sorununun Türkiye için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Rusya ile yaşanan 2015 jet krizinde bu önemin anlaşılması noktasında perçinleyici bir olay olarak kendini göstermiştir. Günümüzde Türkiye, özellikle Azerbaycan'dan yaptığı gaz ithalatını ve Katar, Nijerya ve Cezayir gibi ülkelerden LNG alımını arttırarak Rusya'ya olan asimetric bağımlılığını kırmaya çalışmış, bu oran %38'lere kadar düşmüştür (EPDK, 2013: 26-27).

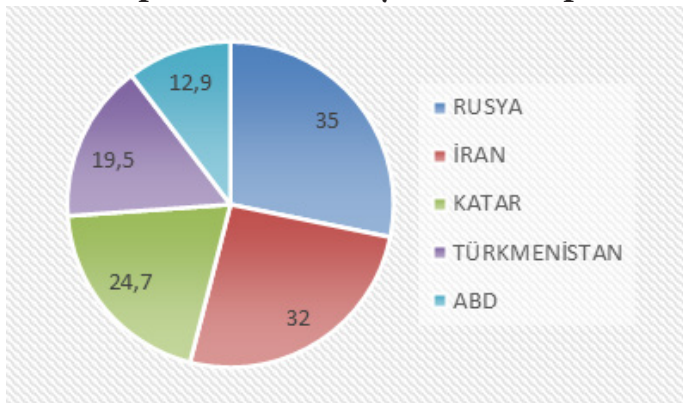
Grafik 3. Türkiye'nin Ükelere Göre Yıllık Doğalgaz İthalatı

Kaynak: (EPDK, 2019)

Enerjiye bağımlılık sadece enerji arz güvenliği açısından risk barındırmayıp, ekonomi için de büyük bir yük oluşturmaktadır. Türkiye 2019 yılında toplam enerji ithalatına 41,1 milyar dolar öderken, bu miktarın 13 milyar dolarını sadece gaz ithalatına ödemiştir (EPDK, 2019: 8-25). Türkiye'nin yıllık 40-50 milyar metreküp aralığında değişen gaz tüketimi ve yıllık 13 milyar dolarlık gaz ithalat maliyeti göz önüne alınarak Tuna-1 kuyusundaki keşfi değerlendirildiğinde; ekonomi için iyi bir can suyu niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Teknik olarak kanıtlanmış rezervlerin %70'ine yakını çıkarılabildiğinden ve yıllık 10 milyar metreküp üretim yapılması mümkün olduğundan; 320 milyar metreküplük Tuna-1 gazının Türkiye'nin iç talebinin %25'ini yaklaşık 20 yıl boyunca karşılaması tahmin edilebilir (Aslanlı, 2020). Rusya, İran, Katar, Türkmenistan ve ABD gibi ülkelerin gaz rezervleriyle (Bkz. Grafik 4) karşılaştırıldığında süreklilik konusunda büyük bir umut vaat etmese de Türkiye'nin bu konuda gelişmesi için iyi bir kaynak olarak gözükmektedir.

Grafik 4. Kanıtlanmış En Çok Doğalgaz Rezervine Sahip İlk 5 Ülke (Trilyon Metreküp)

Kaynak: (BP 2020 Statistical Review, 2020: 32-33)

Keşfin ekonomik ve bağımlılık boyutu dışında tarihi, siyasi ve sosyal boyutları da mevcuttur. Türkiye kamuoyunda Türkiye'nin petrol zengini olduğu, komşu topraklarında olan petrolün Türkiye topraklarında olmamasının mümkün olmadığı ancak dış güçlerin bunu çıkarmamıza izin vermediği söylemleri ve petrol sendromu denilebilecek bir psikolojinin yaygınlığı uzun dönem-lerden beri varlığını sürdürmektedir.

1948 yılında Ramanda petrolün bulunması (Yurtoğlu, 2017: 154-160) dışında Türkiye'nin böylesi bir psikoloji ile günümüze kadar bu konuda bir ilerleme sağlayamaması düşünüldüğünde 2020'de böyle bir keşfin yapılması kamuoyunda büyük bir etki oluşturacaktır. Doğu Akdeniz'de yine aynı konu sebebiyle oluşan gerginliğin de etkisiyle bu etki sadece psikolojik boyutta kalmayıp; mevcut hükümet için olumlu iç siyasi yansımaları da olabilecektir.

Türkiye Karadeniz'de en büyük Münhasır Ekonomik Bölgeye (MEB) sahip olmakla beraber günümüze kadar sadece 23 kuyuda arama yapabildi. 2005-2006 yıllarında ilk 5 kuyu Hopa açıklarında BP ile; 2010'da Sinop açıkları Petrobas-ExxonMobil; Yassıhöyük açıkları Chevron ile; 2011'de Kastamonu yine ExxonMobil ile ortak delindi. Ancak bunların hiçbirinde maliyeti aşacak karlı bir rezerv bulunamadı (Balık, 2018: 91-92; BBC, 2020).

TPAO gibi yerli bir şirket ortaklığı ile yapılan bu keşif bu açıdan da bir ilki oluşturmakta ve bu konuda Türkiye'ye bilgi ve deneyim konusunda olumlu bir getiri sağlamaktadır. Son dönemde Doğu Akdeniz'deki gelişmelere paralel olarak Kanuni, Fatih, Oruç Reis ve Yavuz sondaj gemilerini envanterine kazandıran Türkiye, petrol ve gaz arama konusunda hem teknolojik hem insan kaynakları bakımından yetkin hale gelmeyi amaçlamış; Tuna-1 kuyusundaki bu keşif de yapılan yatırımların olumlu ve teşvik edici bir sonucu olmuştur.

Kaynakça

Aslanlı, (2020). Türkiye'nin Karadeniz'de Doğal Gaz Keşfi, <https://iramcenter.org/turkiyenin-karadenizde-dogal-gaz-kesfi/>, (Erişim Tarihi: 17.09.2020).

Balık, İ. (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları, Kent Kültürü ve Yönetimi, 11(1), 86-98.

BBC, (2020). Doğal Gaz Bulundu: Karadeniz'deki Gaz Keşfi Türkiye'yi Nasıl Etkiler? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53868045>, (Erişim Tarihi: 17.09.2020).

BP, (2020). Statistical Review of World Energy, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.09.2020).

EPDK, (2013). Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-94/dogal-gazyillik-sektor-raporu>, (Erişim Tarihi: 19.09.2020).

EPDK, (2019). Doğal Gaz Piyasası 2019 Yılı Sektör Raporu, <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-94/yillik-sektor-raporu>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020).

TPAO, (2019). Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu, <http://www.tpao.gov.tr/file/2005/2019-tpao-sektor-raporu-3185ed3b4af5442c.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020).

Yurtoğlu, N. (2017). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Politikaları (1923-1950), Gazi Akademik Bakış, 10(20), 145-168.

Doğu Akdeniz'de Yaşanan Gelişmeler

Cansel Sakal

Araştırma Görevlisi, İstanbul Arel
Üniversitesi, İİBF, Uluslararası
İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

Giriş

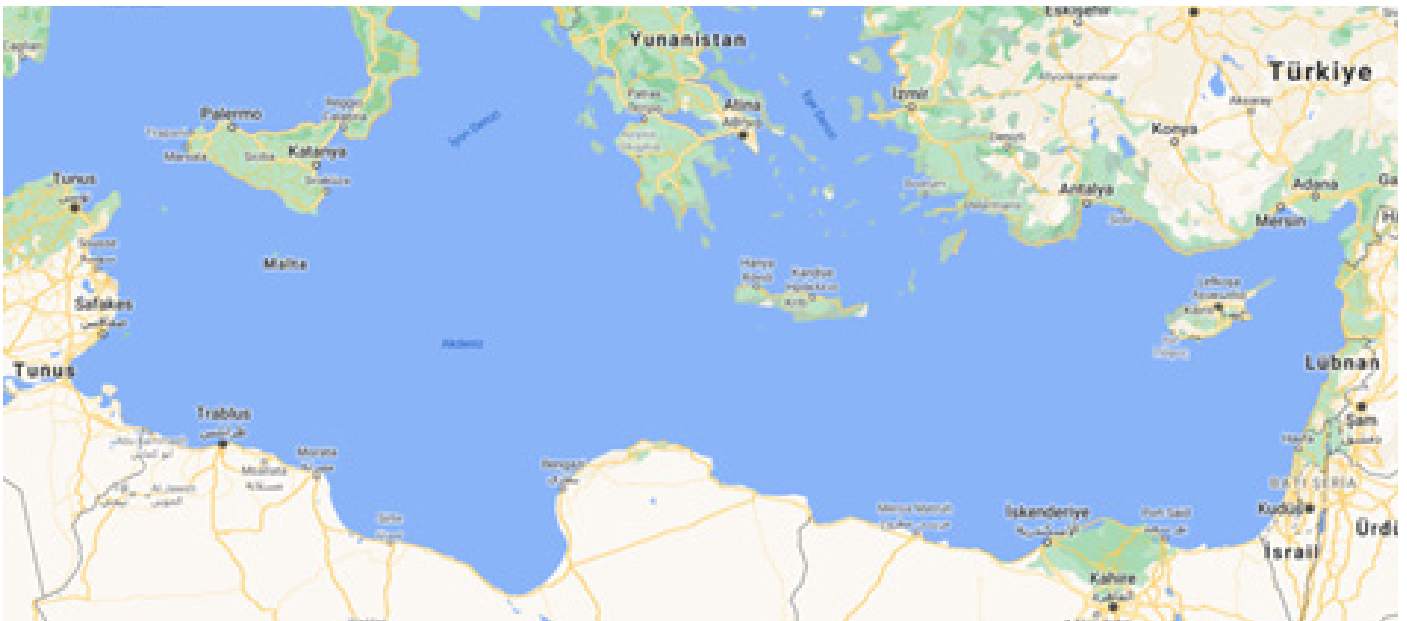
Akdeniz bölgesi tarih boyunca birçok medeniyet tarafından oldukça önemsenen bir bölge olmuştur. Bunun sebebi tarihin ilk dönemlerinde tarıma elverişli topraklara sahip bir bölge olması ve sonrasında ticaret için önemli görülen yollara yakın olmasıdır. Denizler arası ticaretin başlamasıyla ülkelerin denizaşırı devletlere ulaşımını Akdeniz üzerinden yapması bölgenin önemini arttıran bir diğer faktör olarak görülmüştür. Ancak teknolojinin ilerlemesi, doğal kaynakların tüm Dünya için önemli bir hale gelmeye başlamasıyla özellikle Doğu Akdeniz'in önemi daha çok arttı. Konum açısından Doğu Akdeniz Bölgesi'nin, Tunus'taki Bon Burnu ile İtalya'ya bağlı Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusundaki bölgeyi ifade ettiği konusunda genel bir uzlaşma vardır. Bu duruma göre, Doğu Akdeniz; Tunus, Libya, Mısır, Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya ve İtalya'ya kıyıları vardır (Yaycı, 2012).

Aynı zamanda Adriyatik Denizi, İyon Denizi ve Ege Denizi gibi alt coğrafi bölümleri bulunan Doğu Akdeniz Havzası, Çanakkale Boğazı aracılığıyla Marmara Denizi'ne, Süveyş Kanalı'yla da Kızıldeniz'e bağlanmaktadır (Özgen, 2013).

1969'da Mısır'ın Doğu Akdeniz'de doğalgaz keşfet-mesi ile başlayan ve birçok bölgede yeni enerji rezerv-lerinin bulunması Doğu Akdeniz'i Dünya gündeminde üst sıralara taşımıştır (Yorulmaz,2019). Sonrasında yapılan araştırmalarda Doğu Akdeniz'de doğalkaynakların yoğunluğunun tespiti yapılmıştır. 2010'da ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (United States Geological Survey/USGS)'nin yayımladığı raporda, Suriye, Kıbrıs, Filistin/ İsrail, Lübnanarasında kalan ve Levant Havzası olarak bilinen Afrodit bölgesinde 3,45 trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edildiği belirtilmektedir. Aynı rapora göre Nil Delta Havzası'nda yaklaşık 6,3 trilyon metreküp doğalgaz, 6 milyar varil sıvı doğalgaz ve 1,8 milyar varil petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar varillik bir petrol rezervi olduğu tespit edilmiştir. Girit Adası'nın güneydoğusunda ki Herodot olarak bilinen bölge ile Kıbrıs Adası etrafındaki bölgede de toplamda 3,5 trilyon metreküplük doğalgaz olduğu belirlenmiştir (İnsamer, 2020).

Tarihsel Arkaplan

Doğu Akdeniz bölgesi tarih boyunca çeşitli devletler tarafından elde edilmeye çalışılmıştır. Ancak özellikle uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti tarafından kontrol edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinde Çukurova bölgesini ele

geçirmesi, ardından Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırarak Suriye ve Lübnan'ı fethetmesi ve Filistin ve Mısır'ın alınmasıyla Doğu Akdeniz'in çevresi Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bu süreçte Kıbrıs'ın Osmanlı hâki-miyetine girmesi oldukça önemli bir duruma gelmiştir. Bu sebeple II. Selim döneminde Kıbrıs Venedikliler'den alındı ve Doğu Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nin üstünlüğü sağlanmış oldu (Sabah, 2020). 19. yüzyıla kadar süren Osmanlı hâkimiyetinden sonra Sanayi Devrimi sonrası güçlenen Batılı devletlerin sömürge arayışları önemli bir denizalanı olan Doğu Akdeniz bölgesini de tehdit etmeye başlamıştır. Bu sebepten dolayı özellikle İngiltere ve İtalya ile Doğu Akdeniz'de hâkimiyet mücadeleleri başlamıştır. Bu kapsamda, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Bozgunu) sonrasında imzalanan Ayastafanos Antlaşmasının koluşlarını hafifletmek için toplanan Berlin Kongresi'nde İngiltere Kıbrıs'ta üs elde etmiş, Trablusgarp'ı elde etmeye çalışan İtalya, 1911'de On İki Ada'yı işgal etmiştir. Aynı zamanda Balkanlar'da da durumunu korumaya çalışan Osmanlı Devleti, İtalya ile yaptığı Uşi Antlaşması ile On İki Ada'yı İtalya'ya rehin olarak bırakmış ve adaları Yunanistan'dan korumaya çalışmıştır. Aynı zamanda donanmasını güçlendiren Yunanistan Ege adalarını işgale başlamıştır. Ege adalarını ele geçiren Yunanistan bu süreçten sonra On İki Ada'yı da 'Ege adaları' olarak adlandırmaya başlamış, herhangi bir ayrıma gitmemiştir. I. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında On İki Ada konusu gerek gizli antlaşmalar gerekse uluslararası antlaşmalar ile İtalya ve Yunanistan arasında sorun olarak kalmıştır ve iki ülke de İngiltere'nin arabuluculuk yapmasını istemiştir. İngiltere'nin tavrı da özellikle İtalya'nın saldırgan ve yayılcı tutumu nedeniyle Yunanistan'ın On İki Ada'yı elde etmesi yönündedir. Türkiye'nin Bağımsızlık Mücadelesi ve ardından gelen Lozan görüşmeleri esnasında, görüşmelere katılan Türkiye'yi temsil eden heyetin liderliği İsmet Paşa'ya verilmiştir. Ancak heyetin alacağı kararlar hususunda bir talimatname verilmiştir (Tağmat, 2018). Bu görüşmeler sonrasında oluşturulan Lozan Barış Antlaşmasında özellikle On İki Ada konusu fa-

zla görüşülmeden maddelendirilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın 13. , 14. ve 15. maddeleri adalar konusunu ele almaktadır. Bu bağlamda Yunanistan'a bırakılan Midilli, Sakız, Sisam ve Nikaarya adalarında deniz üssü kurulamayacağı, Yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyısı topraklarda uçamayacağı, Türk Hükümeti'nin de bu adalar üzerinde askeri uçak uçuramayacağı ve Yunan ülkesindeki sayıya orantılı olmak kaydıyla jandarma ve polis kuvvetlerinin bu adada bulunabileceği kararlaştırılmıştır.

Türkiye'ye kalan İmroz ve Bozcaada'da halkların güvenliğinin Türkiye tarafından sağlanacağına karar verilmiştir. Türkiye; İstanköy, Simi, Lipsos, Patmos, Leros, Kalimnos, Miziroz, Piskopis, Kazos, Skarpanto, Kalki, Rodos ve Stampalia adaları ve bu adalara bağlı adacıklar ile Meis Adası üzerindeki bütün hak ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçmektedir (Kaya, 2013).

Doğu Akdeniz'de özellikle On İki Ada konusu dışında, bölge devletleri tarafından sorun olan bir diğer konu Kıbrıs'ın durumudur. Kıbrıs Adası Osmanlılar tarafından II. Selim döneminde fethedilmiştir (1571). Akdeniz'in Türk egemenliği altında uzunca bir süre kalmasından sonra İngiltere'nin Akdeniz için kilit noktaları elde etmeye çalışmıştır. Bu dönemde Rusya ile yaşadığı 93 Harbi'nden sonra Osmanlı Devleti İngiltere ile yaptığı ittifak sonrası Kıbrıs'ı geçici bir süreliğine İngiltere'ye vermiş (1878) ve I. Dünya Savaşı esnasında İngiltere Kıbrıs'ı tamamen işgal etmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında

imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 20. ve 21. maddelerinde Kıbrıs'ın İngiltere'ye verildiği kabul edilmiştir (Kaya, 2013).

Yakın Geçmiş

Ancak Kıbrıs Adası'nda yoğun olarak Türk ve Rum nüfus yaşamaktadır. Bu durum sebebiyle özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Rum nüfusun Yunanistan'a katılma talepleri artmıştır. Bu yüzden hem uluslararası alanda BM nezdinde Yunanistan'ın taleplerini iletmiş hem de Rum kesiminin adada Türklere yönelik eylemlerini arttırdıkları görülmüştür. Bu şiddet eylemleri sonucunda müzakere kararı alınmış ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın adada garantör olma statüleri başlamıştır. Aynı zamanda anayasa ile iki halka eşit haklar vererek 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu anayasa ile verilen hakları yeterli bulmayan Rum kesimi Yunanistan'ın desteğiyle Türklere yönelik olarak terör eylemlerinde bulunmuş, 1963'te yaşanan Kanlı Noel bu süreçte gerçekleşmiştir. 1974'te Yunanistan'dalı Albaylar cuntasından destek alan Nikos Sampson'un gerçekleştirdiği darbe neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen son son bulmuş, Türkiye uluslararası ortamdaki çabalarının sonuçsuz kalması üzerine 20 Temmuz 1974'te adaya asker çıkarmıştır.

Bundan sonraki süreçte Türk kesimi ortak devlet olma konusunda ılımlı davranırken, genel anlamda süreci olumsuz devam ettiren taraf Rum kesimi ve garantör ülke olarak yer alan Yunanistan olmuştur. Bu gelişmeler 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasını zorunlu kılmıştır. BM nezdinde gerçekleştirilen iki toplumlu görüşmeler Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) tutumu nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Bu bağlamda Yunanistan'ın da tam desteğini alan Rum kesimi Yunanistan ile Ortak Savunma Doktrinini imzalamıştır. Bu süreçte, Kıbrıs'ta iki toplumlu federasyon modelini esas alan ve her iki toplumun oyuna sunulan Annan Planı (2004) GKRY tarafından reddedilmiştir.

GKRY'nin 2004'de AB üyesi statüsü kazanması onu KKTC ile uzlaşmaya zorlayan koşulları or-

tadan kaldırdığı gibi Yunanistan'a daha fazla yakınlaştırmıştır. Elbette ki bu durum Türk kesimi ve Türkiye tarafından kabul edilmemiş ve Rum kesiminin tek başına bütün Kıbrıs'ı temsil etmesinin söz konusu olmadığı uluslararası alanda anlatılmaya çalışılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Doğu Akdeniz'de Egemenlik Mücadelesi

Bütün bu olaylar incelendiğinde Doğu Akdeniz'de egemenlik mücadelelerinin özellikle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında olduğu düşünülebilir. Ancak hem denizler arası ulaşım hem de son dönemlerde keşfedilen doğal kaynaklar itibarıyla bölgeye komşu olmayan devletler için de Doğu Akdeniz'in önemi görülmektedir. Bu durum ABD'nin bölgeye yakın kurduğu üslerde yada uçak gemisi gruplarını Akdeniz'de dolaştırmasında, Fransa'nın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yaptığı askeri işbirliği antlaşmasında, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de üs sahibi olma çabalarında görülebilir (Yaycı, 2020).

Doğu Akdeniz'de egemenliğin paylaşılması sorunsalında kavramsal olarak karşımıza genelde Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramı çıkmaktadır. Uluslararası hukukta kullanılan MEB kavramı, kara sularının başlangıcından itibaren 200 deniz milini aşmayacak şekilde, devletlerin ilan ya da anlaşma yoluyla sahip olduğu,

bu alanlarda denizaltı ve deniz üstü kaynakların araştırılıp kullanabildiği alanları ifade etmektedir (İnsamer, 2020).

Doğu Akdeniz'deki günümüze kadar yaşanan durum incelendiğinde aslında Türkiye'nin ve KKTC'nin yeterli hamlelerde bulunmadığı ve herhangi bir MEB ilanında bulunmadığı görülmektedir. Buna karşın GKRY; Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşması imzaladığı ve aynı zamanda MEB ilanında bulunarak bu ilanını BM'de 2004 yılında bildirmiştir.

Sonrasında GKRY 2007 tari-hinde Kıbrıs Adası'nın Güney kısmında 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan ederek bu sahaları ihale etmiş ve ihale edilen sahalardan 12 numaralı sahaya ait haklar ABD'nin Noble Energy Şirketi tarafından alınmıştır. Yunanistan'ın bölgedeki iddiasını koruma yolu da; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alarak ortay hatta dayalı deniz yetki alanı sınırlandırması yapmaktır. Bu amaçla, Libya ve Mısır'la yapmak istemiş, ancak sonuçsuz kalmıştır. Aslında bahsedilen bu adalar Yunan ana karası ile Anadolu kıyıları arasında çizilen ortay hatta bakarak "Ters Tarafta" yer alan adalar olduklarından, sınırlandırma konusunda kıyı oluşturamaz ve karasuları dışında kıta sahanlığına sahip olamaz.

Diğer taraftan Suriye 2003'de Suriye, Karasularında Ulusal Egemenliğinin Belirlenmesine ilişkin bir yasayı onaylamıştır. (Yaycı, 2012) Bu bağlamda da çalışmalarına başlamıştır. İsrail de GKRY ile

anlaşma imzalamasına müteakip olarak 2011 yılında ilan ettiği MEB ilanını BM'de bildirmiştir. Aynı zamanda Filistin ile yaşadığı sorunları gerekçe göstererek uluslararası hukuka aykırı biçimde özellikle Gazze Şeridi'nde arama projelerine başlamıştır. Lübnan ise; 2010'da denizde petrol ve doğalgaz rezervlerinin araştırılmasıyla ilgili kanunu onaylamıştır. Ayrıca, MEB ilanını BM'de 19 Ekim 2010'da bildirmiştir (Yaycı, 2012). Türkiye tarafından Doğu Akdeniz MEB sınırlandırılması 3 bölge olarak değerlendirilmektedir: İlk bölge, Türkiye, Suriye ve KKTC'nin kıyılarına ait bölge, ikinci olarak Türkiye ve KKTC'nin kıyılarına ait bölge ve son olarak da Türkiye, KKTC, Yunanistan, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin kıyılarına ait bölgedir. Türkiye bu bölge sınırlamasına göre KKTC ile 21 Eylül 2011'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması imzalanmıştır. Bunun sonucunda Türkiye Bakanlar Kurulu'nun verdiği ruhsat çerçevesinde Piri Reis Gemisi, KKTC adına sismik petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerine başlamıştır (İnsamer, 2020). Bütün yapılan MEB ilanları ve antlaşmalar sonucunda bölgede çeşitli krizler yaşanmış ve sonuç olarak ülkeler arasında ittifaklar başlamıştır. Genellikle Türkiye'nin dışında kaldığı bu ittifaklar sonucunda East – Med ve Vasilikos gibi projeler düşünülmüştür. Ancak bölgedeki tüm ülkelerin tam anlamıyla bir çözümde anlaşamaması ve Rusya, Çin, ABD ve AB gibi aktörlerin de bölgeye ilgileri nedeniyle Doğu Akdeniz çıkarlarının çatıştığı bir bölge olmaya devam etmiştir. Özellikle son yıllarda yapılan gerek yapılan antlaşmalar gerekse ortak askeri tatbikatlar ABD ve AB ülkelerinin, taraf olan Yunanistan, İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimini destekledikleri görülmektedir. (Yorulmaz, 2019) Aynı şekilde son dönemlerde oldukça önem kazanan Doğu Akdeniz konusunda ittifaklar daha farklı bir hal almaya başlamıştır. Aktif olarak Mısır ve Fransa da Yunanistan, İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin yanında taraf almıştır. Aynı zamanda Mısır, Yunanistan, GKRY, Ürdün, İtalya, İsrail'in katılımıyla 16 Ocak 2019'da Doğu Akdeniz Gaz Forumu kurulmuştur (TRT, 2020). Türkiye de bu süreçte askeri ve diplomatik alanda elini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla Mavi Vatan kavramına vurgu yapan Türkiye, Kasım 2019'da

Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması imzalamıştır ve bu antlaşmayla Yunanistan'ın tezinde bahsi geçen bölgeleri de kendi alanı olarak ifade etmiştir (BBC,2020). Ardından Türkiye bu bölgede Navtex ilan ederek Oruç Reis gemisini sismik araştırmalar yapmak üzere bölgeye göndermiş ve Yunanistan'ın savaş gemileri göndermesi üzerine Oruç Reis'i korumaya almıştır (Habertürk, 2020). Bölgede askeri açıdan da krizin tırmanması üzerine AB nezdinde özellikle Almanya'nın çabalarıyla bölgedeki en köklü sorunlara sahip iki devlet olan Türkiye ve Yunanistan'ın sorunların çözümü için bir araya getirilmesi konuşulmuş, bu açıdan da özellikle tarih boyunca olumlu taraf olan Türkiye yine çözüm için ortak noktalarda buluşmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak tarih boyunca her zaman elde edilmeye çalışılan bölge teknolojik olanakların artması ve

doğal kaynakların bulunmasıyla daha da önem kazanmıştır. Devletler ikili antlaşmalar yoluyla hak arama yoluna gitmeye çalışmışlardır. Ancak şu an için tarafların tavırlarından dolayı sorunun yakın bir zamanda çözüme ulaşması pek mümkün görünmemektedir.

Kaynakça

Kaya, İ. (2016), Uluslararası Hukukta Temel Belgeler, 3. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara.

Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Akademik Orta Doğu, 8(1), 101-114.

Tağmat, Ç.D. (2018), Trablusgarp Savaşından Lozan Antlaşmasına On İki Ada Konusunda (Gizli) Görüşmeler, Türkiye Mecmuası, c.28/1, 139-161.

Yaycı, C. (2012), "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye". Bilgesam, 4(6), ss. 1-70.

Yorulmaz, R. (2019). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. Ortadoğu Analiz Dergisi, Ankara, Cilt:10, Sayı: 88, s.80. https://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html.

<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2019/07/21/dogu-akdenizin-hakimiyeti-icin-448-yil-once-kibrisi-fethettik>.

http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa.

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/israilden-dogu-akdeniz-gaz-forumuna-baenin-de-katilmasi-tek-lifi-518239.html>.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801>.

<https://www.haberturk.com/5-soruda-dogu-akdeniz-krizi-2801199>.

Libya'daki Güncel Gelişmeler

Devrim Taşkiran

Araştırma Görevlisi, İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

2010 yılının sonlarında Tunus'ta başlayan ve birçok Arap ülkesinde şiddetli bir deprem etkisine sebep olan Arap Baharı süreci, her ne kadar Libya'ya sıçraması engellenmeye çalışılmışsa da bu ülkeyi de etkilemiş ve 2011 yılının Şubat ayında ülkede geniş çaplı protestolar meydana gelmiştir. Başlayan protestoların güç kullanılarak bastırılmaya çalışılması neticesinde yaşanan sivil kayıplar, uluslararası toplumun tepkisine sebep olmuş, bunun neticesinde ise Libya'ya yönelik NATO harekâtı başlamış ve rejim güçleri ağır bir darbe almıştır. NATO harekâtının rejim güçlerinde ağır kayıplara sebep olmasıyla birlikte Muammer Kaddafi, ülke içerisinde ateşkes çağrısında bulunmuş ancak muhalif güçler bu çağrıyı yanıtsız bırakmış ve Ulusal Geçiş Konseyi altında birleşerek NATO kuvvetlerinin de desteğiyle ülkede kontrollerini genişletmeye başlamışlardır. Ülkede cereyan eden çatışmalar Trablus'un düşmesiyle sona ermiş ve Kaddafi'nin öldürülmesiyle de 40 yıllık iktidar son bulmuştur.

Her ne kadar Kaddafi'nin öldürülmesinin ardından bazı adımlar atılmış ve seçimler gerçekleştirilmişse de ülkedeki bazı gruplar ele geçirdikleri yerlerin kontrolünü devretmek istememiş ve çatışmalar yeniden alevlenmiştir. 2014 yılında ise Libya'daki durum farklı bir boyut kazanmış ve eski rejim döneminde orduda görev almış olan Halife Hafter, ülkede iktidarı ele geçirmek amacıyla Mayıs 2014'te harekete geçmiştir. Hafter, bu dönemde devrim kazanımlarının korunması ve ülkede istikrarın sağlanması amacıyla ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Tobruk'taki eski rejim yanlısı ordu mensuplarının, bazı aşiretlerin ve milis kuvvetlerin desteğini alarak Bingazi'ye operasyon düzenlemiş; Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır'ın da askeri desteğiyle burayı ele geçirmiştir (Kurt, 2020, s. 9).

Ülkede şiddetli çatışmaların yeniden cereyan etmesi üzerine, 2015 yılının Aralık ayında BM öncülüğünde önemli bir uzlaşma adımı atılmış ve Fas'ın Şikrat kentinde Libya Siyasi Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın en önemli getirisi başkent Trablus'ta Ulusal Mutabakat

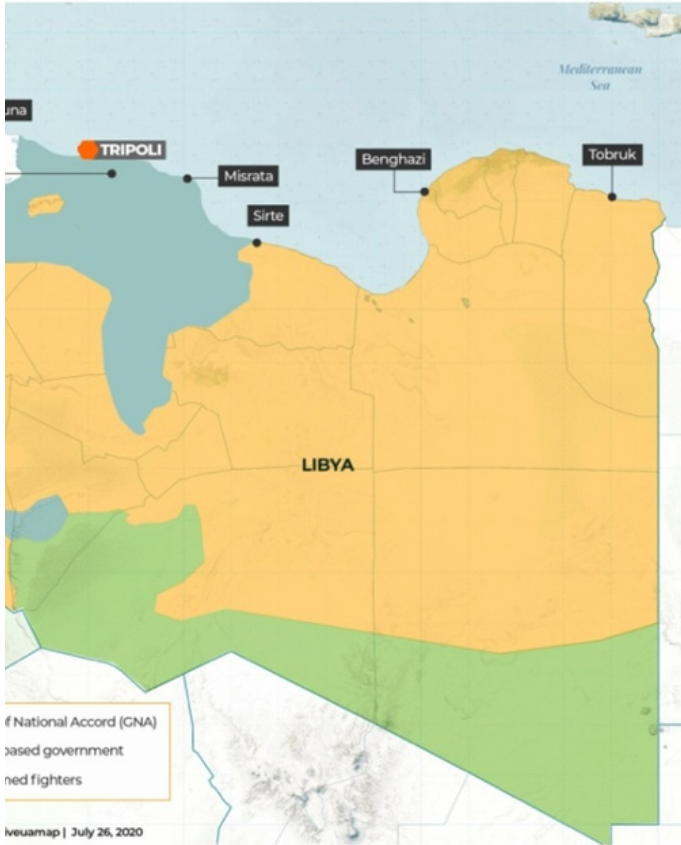
Hükümeti'nin kurulması olmuştur (Güneş, 2018, s. 282-283). Çünkü taraflar anlaşma ile birlikte kurulacak olan hükümete katılacaklarını; devletin tüm organlarının oluşmasına katkıda bulunacaklarını; şeriata uygun olması şartıyla parlamentonun çıkaracağı hukuki düzenlemelere uyacaklarını; karşılıklı güven ve eşitliğe dayalı olarak ilişkiler geliştireceklerini ve kendi kontrollerindeki silahlı grupları Libya ulusal kuvvetlerine bağlayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu anlaşmanın ardından BM Güvenlik Konseyi'nde alınan bir kararla, bu anlaşmanın desteklediği vurgulanmıştır (Caner ve Şengül, 2018, s. 66-67). Her ne kadar bu anlaşma ile tüm taraflar UMH'ye katılacaklarını garanti etmişse de Hafter, anlaşmaya aykırı hareket ederek ülke genelinde yeniden iktidarı eline geçirmeye çalışmıştır. 2019 yılında ise Hafter, UMH kontrolündeki başkent Trablus'a harekât emri vermiş ve Trablus'u kuşatma altına almıştır. Ancak kuşatma başarısız olmuştur. Kuşatmanın başarısız olmasında Türkiye'nin ülkedeki soruna müdahil olması, önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin vermiş olduğu askeri destek neticesinde, özellikle de İnsansız Hava Araçları ve Silahlı İnsansız Hava Araçları'nın etkin bir şekilde kullanımıyla, UMH güçleri Hafter kuvvetlerini geri püskürtmüş, bununla birlikte ülkede kontrolünü de genişletmeye başlamıştır.

Bu arada Libya'da taraflar arasında yaşanan çatışmaların çözümü için 2020 yılının başlarında yeni adımlar atılmıştır. İlk olarak, Türkiye ile Rusya'nın girişimleriyle Moskova'da UMH lideri Fayiz es-Serrac ile Hafter arasında bir anlaşma metni oluşturulmuş ancak Hafter anlaşmayı imzalamadan Moskova'dan ayrılmıştır (Kurt, 2020, s. 13). İkinci olarak ise Berlin'de, Libya'daki İç Savaşa müdahil olan tüm tarafların katılımıyla bir konferans gerçekleştirilmiştir. Konferans sonunda alınan kararlar birlikte taraflar, ateşkesin sağlanması ve çatışmaların durdurulması; 2011 yılından itibaren uygulanan silah ambargosuna aykırı hareket edilmemesi; Libya'daki soruna müdahalede bulunulmaması; ülkede etkin rol oynayan bazı silahlı grupların dağıtılmasının sağlanması konularında taahhütler vermiştir (BBC, 2020a).

Ancak Konferans'ın ardından Hafter, alınan kararları ihlal etmiş ve çatışmalar devam etmiştir. Hafter'in yanı sıra ülkeye uygulanan silah ambargosunun da ihlal edildiği bu süreçte görülmüştür.

Berlin Konferansı'nın ardından ülkedeki durum incelendiğinde UMH güçlerinin Sirt'e kadar kontrollerini genişlettikleri görülmektedir. Haritada da görüldüğü üzere mavi renkli bölgeler BM tarafından tanınan Trablus merkezli UMH'nin kontrolündeyken, turuncu renkli bölgeler Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi'nin desteklediği Hafter birliklerinin kontrolünde yer almaktadır. Yeşil renkli bölgeler ise Tuareg ve Tebu kabilelerinin hâkimiyetinde bulunmaktadır. Yönetim bakımından ise ülke ikiye bölünmüş olmakla birlikte ülkede iki farklı meclis bulunmaktadır. Ayrıca yönetimdeki bu bölünmüşlük sebebiyle ülkede iki farklı merkez bankası faaliyet göstermektedir. Öte yandan ülkedeki soruna bazı bölgesel ve küresel aktörlerin de müdahil olduğu bilinmektedir. Türkiye, Katar, İtalya gibi ülkeler UMH'yi

desteklerken; Rusya, BAE, Mısır, Suudi Arabistan, Fransa gibi ülkeler ise Tobruk Hükümeti'ni desteklemektedir. Bu durum, ülkedeki iç savaşta ülke içi bir mesele olmaktan çıkarmış olmakla birlikte ve Kriz'e uluslararası bir nitelik kazandırarak Kriz'in seyrini değiştirmektedir.

Ağustos ayına gelindiğinde ise iki tarafın ateşkes kararı aldığı görülmüştür. Bu karar uluslararası toplum tarafından memnuniyetle karşılanmışsa da bu duruma ülkedeki en etkin güçlerden Rusya ve Türkiye tepkisiz kalmıştır. İki taraf ateşkes kararı ile birlikte yabancı güçlerin ülkeden ayrılması, petrol üretiminin yeniden başlatılması, 2021 yılında cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimlerinin yapılması konularında uzlaşmışlardır (BBC, 2020b). Atılmış olan bu adım ülke için büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü ateşkes kararı ile birlikte üzerinde uzlaşma sağlanan petrol üretimi ile birlikte ülkeye döviz girdisi sağlanacak, elde edilecek gelirin verimli bir şekilde kullanılması durumunda da hâlihazırda kötü yaşam koşullarından şikâyetçi olan ve hem UMH'yi hem de Tobruk'taki Temsilciler Meclisi'ni protesto eden halka olumlu bir şekilde yansıyacaktır. Bununla birlikte yabancı güçlerin ülkeden ayrılması ve verilen askeri desteği kesmesi de ülkede çatışan tarafları diyaloga zorlayacak, bu da ülkede istikrarın sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Ülkede ateşkes kararı ile birlikte önemli bir adım atılmışsa da bir süre sonra ülkenin doğusundaki Tobruk hükümeti istifa kararı almış, ancak istifa kararının değerlendirilmek üzere herhangi bir tarih verilmeden Temsilciler Meclisi'ne götürüleceği ifade edilmiştir (Sputnik Türkiye, 2020a). Bu karardan sadece birkaç gün sonra ise UMH lideri Fayiz es-Serrac, Ekim ayına kadar tüm yetkilerini devretme niyetinin bulunduğunu belirtmiştir (Sputnik Türkiye, 2020b). Bu kararların öncesinde ülkede her iki hükümet de, halk tarafından kötü yaşam koşulları sebebiyle protesto edilmekteydi. Her iki hükümetin görevden ayrılma isteği ateşkes sürecini etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. Çünkü kurulacak yeni hükümetlerle yönetim kadrolarının ateşkese olumsuz bakma ihtimali veya yeniden ülkede hâkimiyet sağlama çabalarına

girmesi ihtimali (tıpkı Hafter'in daha önce alınan ateşkes kararlarından sonra ateşkesi bozması gibi) ateşkes sürecini sekteye uğratacaktır. Bu sebeple ateşkes sürecinin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Aksi bir durum, yani yukarıda ifade edilen durumlardan birisinin gerçekleşmesi ihtimali istikrarın kısa sürede sağlanmasını imkânsız hale getirecektir. Böyle bir ortamda çatışmalar yeniden alevlenecek; ülke farklı çıkarlara sahip olan yabancı aktörlerin mücadele sahası olmaya devam edecektir.

¹ Türkiye ile Libya arasında 27 Kasım 2019'da imzalanan Güvenlik ve İşbirliği Mutabakat Muhtırası imzalanmış ve Muhtıra ile birlikte iki taraf, Libya'da Ani Müdahale Kuvveti'nin oluşturulması ve bunun için Türkiye tarafından eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi konusunda anlaşmıştır. Öte yandan taraflar, talep edilmesi durumunda Libya'da Savunma ve Güvenlik İş Birliği Ofisi'nin yeterli sayıda uzman ve personelle kurulmasını kararlaştırmışlardır. Aynı zamanda ihtiyaç durumunda askeri eğitim ve danışmanlık verilmesi; kara, hava ve deniz silahlarının ve teçhizatlarının temini gibi konularda işbirliği yapılması da, tarafların mutabık kaldıkları konular arasında yer almıştır (T.C. Resmi Gazete, 26 Aralık 2019, sayı: 30990). Mutabakat Muhtırası'ndan sonra ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanan tezkere ile birlikte de Libya'ya asker gönderilmesinin önü açılmış, böylece Türkiye resmi olarak Libya'daki duruma müdahil olmuştur.

Kaynakça

- Aydi, Yassine, Koşak, Çağrı. (2020, 16 Haziran). ABD'den Libya'da Rus Wagner şirketine mensup 2 bin paralı askerin savaştığı tahmini. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-libyada-rus-wagner-sirketine-mensup-2-bin-parali-askerin-savastigi-tahmini/1878865>
- Berlin Konferansı -55 Maddelik Libya barış planında neler var?. (2020, 20 Ocak). BBC. <https://www.bbc.com/turkce/51171224>
- Caner, C., Şengül, B. (2018). Devrimler, Kaos ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel ve Yapısal Bir Analiz. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 6, 65-67.
- Chughtai, A., Allahoum, R. (2020, 27 Temmuz). Libya: Mapping areas of military control. Aljazeera. <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2020/06/libya-mapping-areas-military-control-200604114507211.html>
- Güneş, B. (2018). Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7, 282-283.
- Kurt, V. (2020). 27 Kasım Anlaşmasından Berlin Konferansı'na Libya'da Yeni Denklem. SETA Analiz, 306, 9-13.
- Libya'da ateşkes: Türkiye neden sessiz kaldı?. (2020, 23 Ağustos). BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53873114>
- Libya'nın doğusundaki Tobruk hükümeti istifa dilekçesini verdi. (2020, 14 Eylül). Sputnik Türkiye. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/202009141042838108-libyanin-dogusundaki-tobruk-hukumeti-istifa-dilekcesini-verdi/>
- Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başbakanı Serrac, yetkilerini hükümete devretmek istediğini duyurdu. (2020, 16 Eylül). Sputnik Türkiye. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/202009161042861797-libya-ulusal-mutabakat-hukumeti-basbakani-serrac-yetkilerini-hukumete-devretmek-istedigini-duyurdu/>
- Megerisi, T. (2019). Libya's Global Civil War. Londra: Avrupa Dış İlişkiler Konseyi.
- T.C. Resmi Gazete. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası. 26.12.2019. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191226-3.pdf>

Covid-19 Bağlamında Yeni Normalde Tarım

Selma Şekerciöglü
Dr.Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

Bütün canlıların en temel iki ihtiyacı su ve gıda. Ancak modern (!) hayatımızın koşuşturmacası içinde bu iki temel ihtiyacı pek düşünmüyoruz. Musluğumuzu açtığımızda akan bir suyumuz, yiyecek reyonları dolu olan marketlerimiz var. Peki ya bunların olmadığı bir dünya olsa ne yapardık? Aslında bu soruyu kendine soran insanların sayısı pandemi ile birlikte artmaya başladı. Bu pek çok yönden iyi bir gelişme. Farkındalığımızın gelişmesi bilinçlenmemizin önündeki ilk adımı da oluşturmakta.

Pandeminin etkisiyle sınırların kapanması gıdanın serbest dolaşımının önünde en önemli engel oldu. Tarım sektöründe çalışanların pandemi dolayısıyla yaşadığı iş kayıpları, beraberinde gelen gıda fiyatlarındaki dalgalanmalar, gıda tedarik zincirlerindeki bozulma ve bütün bu durumların yaratabileceği olası göç, alım gücü kayıpları gibi durumlar devletleri yeni politikalar üretmeye itmekte.

Bu süreçte önceliği kendi vatandaşlarına tanıyan pek çok devlet ise bazı tarım ürünlerinin ihracatını ya engelledi ya da kota koydu. Tam da bu durumda gıda ithalatına ağırlık veren devletler için sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Bu sorunlar devletleri tarım politikalarında yeni önlemler almaları konusunda teşvik etti. Bazı devletler olası kayıpları önlemek için dijital projelerden, tarım sigorta poliçelerinin revizesine, tarım istihdamına ilişkin yeni tedbirlerden birkaç devletin bir araya gelmesiyle oluşturulan ortak online takip mekanizmasına değişen bir yelpazede önlemler aldı (Gülçubuk, 2020).

Tabii bu durum maalesef Afrika ve Latin Amerika ülkeleri gibi en kırılgan kesimin yaşadığı dar gelirli ülkeler ve dezavantajlı gruplar için çoğunlukla geçerli değil, dahası onlara zarar verir nitelikte. Gıda Güvenliği İndeksine göre 2019 yılında Venezuela, Burundi, Yemen, Kongo gibi ülkeler en alt sırada yer alırken Covid-19 sonrası bu ülkelerdeki gıda sorunlarının daha da artacağı öngörülüyor (IEP, 2020). FAO'ya göre pandemi ile birlikte talep ve arz kesimleri olmak üzere 2 ayrı kriz oluşmuş durumda. Yapısal faktörler ile birlikte alım gücü daha da azalan az gelişmiş ülkeler ihtiyaca rağmen gıda taleplerini karşılayacak maddi kaynaktan yoksunken, gelişmiş ülkeler ise gıda arzında yaşanan sıkıntıdan etkilenmekte (CCSA, 2020).

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) de pandemi ile birlikte ortaya çıkan gıda krizinin önlenmesinde küresel bir veri sisteminin kurulması ile gıdaya erişimin kolaylaştırılması, en kırılgan kesim için kritik gıda tedarik zincirlerinin sürekli-liğinin sağlanması ve bu zincirlerin Covid-19'u yayma riskini arttırmamasının önemine dikkat çekmekte (FAO, 2020). Çünkü kırılgan kesimler için gıdanın dağıtımındaki gecikme hayati riskleri de beraberinde getiriyor. Bununla birlikte devletlerin uluslararası gıda arzı konusundaki çekinceli tutumları yaşanan gıda krizinin daha da derinleşmesine neden olabilir. Bundan dolayı FAO'nun rolü hem istatistiklerin oluşturulması hem de açlıkla mücadelede alınacak önlemler konusunda kritik bir önem taşıyor.

Pandemi ile birlikte komşu ülkelerle olan ilişkilerin zarar görmesi, turizm sektörlerindeki kayıplar, yabancı düşmanlığı, işsizliğin artışı, kaynakların adil dağıtımı ve medya özgürlüklerindeki gerilemeler dünya barışı için de birer tehdit niteliğinde (IEP, 2020). Diğer bir deyişle tarım sektöründe yaşanan kriz aslında diğer krizlerin sadece bir yansıması. Bu noktada devletlerin tarım politikalarını gözden geçirip gelecekte yeni salgınlar olabileceğini de düşünerek yeni planlamalar yapmalarının gerekliliği ortaya çıkmakta. Bu planlamaları yaparken de dar gelirli tarım işçileri, çiftçiler ve tarımsal üretim sisteminin içindeki bileşenlerin sistemden dışlanmamaları ve sürecin yükünün tamamını yüklenmelerinin beklenmemesi gerekiyor.

Devletlerin ani şoklarda yeterli gıdaya erişimlerini mümkün kılacak yeni planlamalar yaparken sürdürülebilirlik, iklimsel ve coğrafi koşullara uygunluk gibi kriterleri gözötmeleri beklenmekte. Bu planlamalar ile yeni tarım alanlarının açılması da mümkün olabileceken bu durum uzun vadede orman tahribatı, su kaynaklarının verimli kullanımı, küresel ısınmaya etkileri bakımından sorunlu olabilir.

Türkiye gibi ülkelerde artan kuraklık oranları geleneksel olarak üretilen tarım ürünlerinin sürekliliğini tehdit etmekte. Benzer şekilde toprak verimliliğinin ve su kaynaklarındaki su oranlarının düşüşü de pandemiden bağımsız olarak gıda güvenliği risklerine sebep olma potansiyeli taşımakta. Bu durum da bizi iklim değişikliğinin yaratacağı kırılganlıklara uygun planlamalar yapmaya itiyor. Ancak bununla birlikte devletler stratejik ürünlerin üretimi konusunu da özellikle dikkate almak durumundalar. Örneğin, iklim değişikliğinin üzümler üzerinde yaratacağı olumsuz etki, Fransız çiftçileri için büyük bir tehdit ortaya çıkartırken 2013'ten bu yana yerkürenin daha kuzeyinde yeni ekim alanları tespit edilmeye başlandı.

Türkiye Kuraklık Haritası

İklim değişikliğinin etkisi ile kuzey ülkelerindeki karla kaplı alanların azalması ile yeni ve verimli tarım arazilerinin oluşması mümkün olacak. Bu durumda geleneksel olarak pek çok tarım ürününün aynı anda üretilebildiği Fransa, Türkiye gibi ülkelerde üretim kayıplarının yaşanması muhtemelken, kuzey ülkeleri ise ihracat yapabilir konuma gelecekler. Dolayısıyla, iklimsel koşulların değişiminin ve buna bağlı olarak stratejik planlamanın önemini altını bir kez daha çizmekte yarar var.

Türkiye açısından bakıldığında önemli bir üretim potansiyeli olan pamuk gibi ürünlerin, üretimi sırasında yoğun su ihtiyacı olduğu belirtilebilir. Türkiye için pamuğu ithal etmek ve daha az su ile tarımı yapılabilecek ürünlerin ekimini sağlamak bir tercih iken pamuğun stratejik öneminden dolayı belirli alanlarda ekiminin devam etmesi ayrı bir tercihtir. Dolayısıyla tarım bakanlığının planlamaları tek başına değil bir bütün olarak çevresel koşullar, kentsel özellikler, nüfus dağılım ve değişimi ile iklim değişikliğinin yarattığı etkiler ve olası ithalat senaryolarını da göz önünde bulundurarak gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Tarım alanları, üretilecek ürünler ile ilgili planlamalar yapılırken bir diğer gözetilmesi gereken husus bu ürünlerin üretimi sırasında kullanılan tarım ilaçları. Çiftçiler tarafından sıklıkla kullanılan ve toprakta kalıcı zararlar meydana getiren, gıdalar ve su aracılığıyla sağlığımıza olumsuz etkileri olan bu ilaçların kullanımı sınırlandırılmalı. Pandemi ile birlikte sağlığımızı korumak çok daha önemli hale gelmişken bunu bir fırsat olarak algılayabiliriz.

Hem bizlerin hem de gelecek nesillerin gıdaya erişimini mümkün kılmak için Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde de belirtildiği gibi küresel işbirliği son derece önemli. Henüz 2030 yılında sıfır açlık hedefine ulaşmaya yaklaşamamışken pandeminin bu durumu daha zorlaştırmasına izin vermememiz gerekiyor. Pandemi devletlerin daha çok içlerine dönmesine sebep olsa da özellikle açlıkla mücadele, gıda güvenliği ve geleceği hususlarında işbirliği kritik öneme sahip. Bir yandan mümkün olduğunca kendine yetebilen bir tarımsal üretim sistemi geliştirmek, diğer yandan da iş birliği mekanizmalarına dahil olarak dezavantajlı ülkelerdeki insanların yüz yüze kaldığı açlığı sonlandırmak her devletin hedefi olmalı.

Unutmamamız gereken en önemli şey şu ki devletlerin sınırlarını bizler belirliyoruz. Ama çevresel problemler, iklim değişikliği, kuraklık gibi durumlar bizim çizdiğimiz sınırları gözetmemekte. Yani bir devletin ya da belirli sayıda insanın değil hepimizin bu mücadelenin bir parçası olmamız çok önemli. Ya hepimiz kazanacak ya da hepimiz kaybedeceğiz.

Kaynakça

- CCSA. (2000). How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. Committee for the Coordination of Statistical Activities. <https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa.pdf>
- FAO. (2020). Addressing the impacts of COVID-19 in food crises. <http://www.fao.org/3/ca8497en/CA8497EN.pdf>
- Gülçubuk, B. (2020). COVID-19 Sonrasında Tarım Politikalarının Geleceği (Rapor No: Temmuz 2020 - 012. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü. <https://www.istanpol.org/post/covid-19-sonrasında-tarım-politikalarının-geleceği>
- IEP. (2020). COVID-19 and Peace. The Institute for Economics and Peace Briefing Series 1. <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2020/08/COVID19-and-Peaceweb.pdf>
- Palmer L. (2013, 3 Ekim). Vineyard stake action as climate change threatens wines and livelihoods. The Guardian. <https://www.theguardian.com/sustainable-business/blog/vineyards-climate-change-threat>

Covid-19 Pandemisinin Kamu Politikalarına Etkisi

Çiğdem Sofuoğlu

Araştırma Görevlisi, İstanbul Arel
Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi

Covid-19 pandemisi, tek kutuplu bir dünyada tahayyül edilen geleceğe yönelik hayallerin sarsılmaya başladığı bir zaman dilimine denk gelmiştir. Bu dünyaya ait hegemonya ve küreselleşme kavramları, Batıda yükselen sağ ve milliyetçi sesler arasında kaybolmaya başlamışken pandemi ile devletin ve otoritenin yoğun olduğu yönetimlerin ön plana çıkması birtakım tartışmalara sebebiyet vermektedir. Bunlardan en merak uyandıranı ise yeni normalin ne olduğudur?

Pandemiden Önce Dünya Düzeni

Covid-19 Pandemisi, hem dünya düzeninin geleceğine yönelik tartışmaların hararetini artırdığı bir dönemde meydana gelmesiyle hem de yönetsel meselelerin özünde insanı barındırmasıyla sosyal bilimciler tarafından incelenmesi elzem bir konudur. Bu açıdan yaşanmakta olan pandemi salt bir sağlık sorunu olmaktan öte, aynı zamanda içinde uluslararası ve ulusal düzeyde etkiler barındıran sosyal ve yönetsel bir meseledir. Dolayısıyla pandeminin yarattığı etkiyi anlamak için genelden özele bir çözümleme yapmak yani, öncelikle virüsün içine doğduğu dünya düzenini gözden geçirmek esastır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarih, Dominik Cumhuriyeti, Granada, Panama, Afganistan ve Irak'ta Amerikan müdahalelerinden doğan – çoğu başarısız sayılabilecek – cebri demokrasi uygulamalarına tanıklık etmiştir. Otokrasi ile yönetilen ülkelere demokrasi götürülmesi ve bunun insanlık adına yapma amacı taşıyan bu müdahalelerin niyetlerinin ise sorgulanmaya açık olduğu not düşülmelidir (Walker, 2019). Soğuk Savaş'ın ardından ise Francis Fukuyama'nın (1989) galibiyet deklaresi niteliğindeki Tarihin Sonu makalesi Amerikan hegemonyası lehine gelişen düzenin ilk habercisi sayılabilir.

Bu doğrultuda, kitlesel iletişim ve kamu diplomasisi gibi araçları elinde bulduran ve biricik demokrasi olduğu düşüncesinden ileri gelen Amerikan liderliğinde bir dünya düzeni tesis edilmesi amaçlanmıştır. Buna göre güç

dağılımı; ulus-üstü örgütlerin varlığında koruma altına alınan uluslararası normlar; kaynak dağılımı, sermayenin akışkanlığı ve karşılıklı bağımlılık gibi kavramların varlığında dünya barışı sağlanabilecektir. Bunlar sağlandığı ölçüde küreselleşen dünya içerisinde, eski önemini yitiren ulus-devletler savaşa girmeyecekler çünkü içinde buldukları refah düzeyinden vazgeçmek için makul bir gerekçeleri olmayacaktır. Ancak bir süre hüküm süren bu söylemlerin, 2016 Amerikan seçimleri ile sekteye uğradığı görülmüştür. Seçimleri kazanarak hükümetin başına geçen Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump, süregelen söylemlerin tam tersi yönde demeçler ve vaatler vererek başa gelmiştir. Ancak Başkan Trump'ı değişimin başlangıcı değil, başlamış olan dönüşümün sonuçlarından biri olarak görmek önemlidir. Bunun nedeni ise tek kutuplu sistem içerisinde sağlanması görece kolay olan barışın, çok düzeyli (multiplex) uluslararası sistem içinde sürdürülmesinin zorlaşmasıdır (Acharya, 2018). Düzeni yapma ve bozma gücünün dağılmış ve kırılmış olduğu bu sistem, bir güç dağılımından ziyade güçler dengesini andırmaktadır. Kapsayıcı ve kucaklayıcı Amerikan hegemonyası ve dünya düzeninin çarkları içinde beslenip gelişen Çin için Amerikan Başkanı Trump tarafından dillendirilen ticaret savaşı söylemleri; Rusya'nın Amerikan seçimlerini etkilediği iddialarının Amerikan kamuoyunda yankı bulması; Avrupa'daki Brexit gibi başlıca olgular, düzenin bir Tukidides Tuzağına evirildiğini gösterir niteliktedir. Bütün bunlara ek olarak yaşanan pandemi toplumsal güvenlik açısından beklentilerin ulus-devlete yönelik olduğunu ve hatta -bu örnekte Dünya Sağlık

Örgütü- ulus-üstü örgüt ve kuruluşların güven ve işlevlerinin sorgulandığını göstermiştir . Bu açıdan gündemi ve dolayısıyla öznesi değişmekte olan toplumsal güvenlik kavramına da değinmek gerekir.

Salgın ve Toplumsal Güvenlik

Hollywood filmlerinden aşına olduğumuz senaryo genellikle pek çok farklı biçimde karşımıza çıkan ve insan dışı bir varlık olan öteki'ne karşı tehdit altında olan dünyanın, Amerikalı karakterler tarafından kurtarılmasıdır. Çıkış noktası Çin olan bir virüsün dünyaya yayılmasını konu alan 2011 yapımı Salgın (Contagion) isimli film, bu senaryo kriterlerine uygun olması ile gerçekliğe hem yakın hem de oldukça uzak ancak bundan dolayı konu nezdinde mükemmel bir örnek. Hegemonik liderliğin meşrulaştırılmasına yönelik, aidiyetlerinden bağımsız olarak insanı odağına alan bu tip filmlerin aksine günümüz Amerikan hükümeti, açıkça bu tip bir güvenleştirmeden uzak söylemlerde ve bazı eylemlerde bulunmaktadır (Okur, 2020). Trump'ın Meksikalılar başta olmak üzere göçmenlere yönelik tutumu ve sınır güvenliğini ön plana çıkarması, Corona virüsünü "Çin virüsü" olarak betimlemesi, NATO'nun gerekliliğini sorgulaması, DSÖ'nün finansmanından çekilmeyi istemesi gibi söylem ve olgular toplumsal güvenlik gündeminin ulus sınırları içine hapsedilmeye başladığını gösterir niteliktedir. Kimliğe yönelik bir tehdit algısının oluşması ise toplumdaki ekonomik endişelerin artmasından kaynaklı olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Koşullar göz önünde bulundurulduğunda yaşanan pandemi ile dünya, Amerikan hegemonyasını pekiştirmekten ve küreselleşmeyi körüklemekten uzak bir ortamda bütün ülkelerin kendi iç meselelerine yüzünü döndüğü bir kriz döneminden geçiyor. Kurgusal yapımlarda beklendiği gibi krizin yönetiminde devletin meşruiyetini gölgeleyebilecek ulus-üstü bir aktör ortaya çıkmadığından, kriz yönetiminin tek sorumlusu olarak odağımıza devleti almamız gerekmektedir. Peki, devlet kriz yönetiminde nelere önem atfetmelidir?

Pandemi ve Sonrası İçin Kriz Yönetimi ve Krizin Yönetimsel Sonuçları

Kriz, doğası gereği bilinmezliği kendinde barındırır ve doğasındaki belirsizlikler karşısında çoğunlukla güçlü liderlik ve hızlı kararlar ve eylemlere gereksinim vardır. Bu açıdan, krizler yalnızca teknik ve hesaba dayalı meseleler değildir, güç, güven ve meşruiyeti de içinde barındırır. Buna ek olarak krizler sisteme içsel olduğundan, bunlarla başa çıkmak hükümetlerin ana görevlerindedir, dolayısıyla iyi işleyen demokrasiler, krizlerle başa çıkmada etkili idari mekanizmalara ve hükümete güven duyulmasına ihtiyaç duyarlar. Bu noktada iki önemli kavram ön plana çıkar; yönetim kapasitesi ve yönetim meşruiyeti (Christensen, Lægread, and Rykkja 2016). Kapasite, koordine olma kabiliyeti, analiz yetisi ve düzenleyici güç ve hizmet edebilme gücünü kapsar. Burada ele aldığımız konu gereği öne çıkan nokta olan düzenleme gücünden anlaşılması gereken kontrol mekanizmasıdır. Kontrol mekanizması gözetimi kapsadığından bu kritik bir noktadır ve meşruiyetle yakından ilintilidir. Yönetim meşruiyeti direkt olarak insan ve hükümetin görevlileri arasındaki ilişkiyi odak alır. Bu noktada insanların nasıl gözetimi kabul ettiği sorusu ortaya çıkar. Bunun cevabı ise açıktır; kriz anlarında toplum ve birey psikolojisi normal şartlar altında kabul etmeyeceği durumları kanıksamaya yatkındır. İnsanlar, devletin muktedir görünmesi ve olması beklentisi içindedir. Otoritenin yoğun olduğu Çin'in, pandemi ile mücadelede, hâlihazırda kurmuş olduğu gözetim kanalları ile başarılı olması, zaten henüz yeni şekillenen kişilerin gizliliği

ve hakları konusundaki endişelerin ortadan kalkması ile sonuçlanabilir. Teknoloji ile birlikte gözetimin birçok şekli gündelik hayatın içinde kaybolmuş ve normalleşmiş halde iken, pandemi ile daha görünür olan gözetim biçimleri de insan hayatının normal birer parçası haline gelmekte. Dolayısıyla insanların gözetimi kabul etmeleri hükümete duyulan güvenden kaynaklı olabileceği gibi bu, aynı zamanda çaresizlik hissinden doğan veya farkında olmadan olan bir kabul ediş de olabilir. Neticede, demokratik yönetimler açısından hükümetin krizle mücadele yöntemlerine duyulan güvenin muhafaza edilmesi ve onarılması, yönetim meşruiyetinin sağlanabilmesindeki en temel zorluklardır. Tam da bu noktada yönetimi ve bireyleri konu alan bir başka tartışma ortaya çıkmakta; kriz anlarında otoriter yönetimler mi yoksa demokratik yönetimler mi daha başarılı?

Pandemi Sonrasında Dünyada Yönetim Trendleri

Pandemi krizinin üstesinden gelinmesi açısından otoriter gücün başarılı olduğu algısı, dünyadaki yönetim trendlerini otoriter yöne yakınlık göstermeye itmiştir. Aslında meselenin biricikliğinden ötürü Çin'in uyguladığı yöntemlerin ne derece başarılı olduğunu ussal biçimde ölçmek için gerekli bir metodoloji yoktur. Covid-19 pandemisinden doğan küresel ölçekli krizin ülke yönetimlerine farklı tedbirler aldırıldığı gözlenmektedir. Bir spektrumun iki uç noktasında bulunan otokrasi ve demokrasinin ortak noktaları otorite iken, farkları da bu otoritenin ne ölçüde kullanıldığından kaynaklanmaktadır. Çok düzeyli uluslararası düzen beraberinde Batısızlaşmayı (Westlessness) getirirken, otoriter yönetimlerin

de küresel destek bulmasına imkân tanıyor. Bütün bunlar ışığında, ülkeler içinde yükselen sağ ve milliyetçi eğilimli siyasetin popülerlik kazanması da göz önünde bulundurulursa, küreselleşmenin tersine dönmesi olasılıklar dâhilinde görülmelidir. Buna zemin sağlayan ekonomik, teknolojik ve çevresel birçok etmen olduğunu da eklemek gerek. Güvenlik meselelerinin sınırlar arası yaşandığı çok düzeyli bir sistem içerisinde bulunan kültürel ve siyasi çeşitlilik de bu etmenlerden biri. Günümüzde, geçmişe kıyasla daha düşük üretim, yatırım ve gelir düzeyine sahip olan Avrupa Birliği ülkeleri daha az bağımlı hale gelmekte; teknoloji, düşük işçi ücretleri için yerleşme eğiliminde; iklim değişikliği ile başa çıkmak için yerel kaynaklı sürdürülebilir tarım ve keskin biçimde değişen ulaşım altyapılarının oluşması beklenilir gelişmelerdir.

Sonuç olarak, Covid-19'un dünyayı şekillendirmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, dünyanın ne yöne doğru gittiğini öngörmek ve bu olasılıklara uygun eylem planları hazırlamak kamu yönetimi açısından önemli görünmektedir. Ülkelerin teknolojik yatırımlara ağırlık vermeleri, sağlık sistemlerini ve kapasitelerini büyütmeleri, sürdürülebilir çevre, enerji ve tarım politikaları geliştirmeleri, eğitim ve iş gibi dijitalleşmeye kayan alanlarda kişisel verilerin ve hakların korunmasına yönelik düzenlemeler yapmaları birer gerekliliktir ve yeni normalde bunların sorumluluğu pandemi ile birlikte tekrar ön plana çıkan devletin sırtına yüklenecektir.

² ABD Başkanı Trump, DSÖ'nün dezenformasyona neden olduğu ve örgütün Çin tarafından kontrol edildiği gerekçesiyle, Amerikan finansmanının kesileceğini söylemiştir.

³ 2020 Münih Güvenlik Konferansının teması.

Kaynakça

Acharya, A. (2018). *The End of American World Order*. Cambridge: Polity Press.

Cooper, L. ve Aitchison, G. (2020). *The Dangers Ahead: Covid-19 Authoritarianism and Democracy*. Londra: LSE Conflict and Civil Society Research Unit.

Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. Free Press. ISBN 978-0-02-910975-5.

Okur, M. (2020), Covid-19 Salgını, Dünya Düzeni ve Türkiye. *Akademik Hassasiyetler*, 311-335.

Walker, S. (2019). *American Foreign Policy and Forced Regime Change Since World War II*. Londra: Plagrave Macmillan.

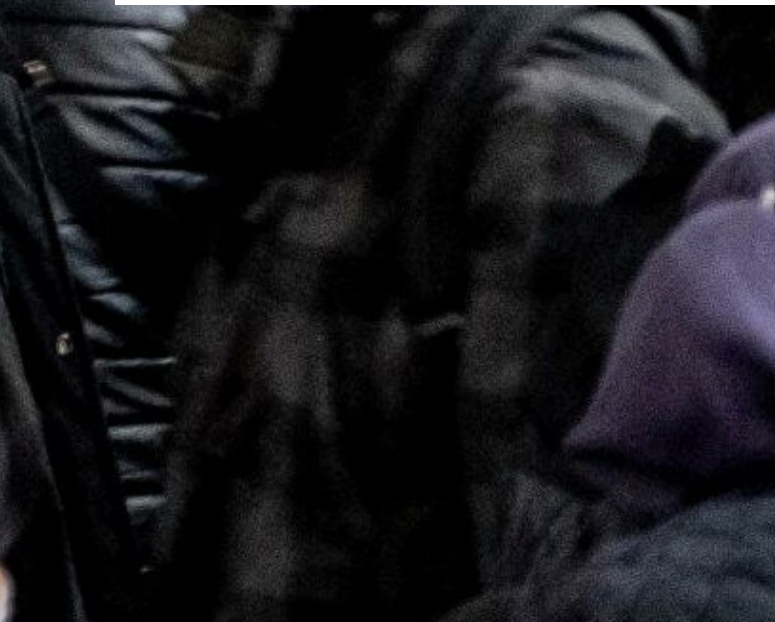
Christensen, T., Lægreid, P. ve Rykkja L. (2016). *Organizing for Crisis Management: Building Governance Capacity and Legitimacy*. *Public Administration Review*, 887-897.

Salgınlarnn Ulusal Güvenlikteki Bağlamında Analizi

Ali Bilgin Varlık

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi,
İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü

Salgınların Güvenliğe Etkileri

Salgınların başta güvenlik olmak üzere hayatın her alanına önemli etkileri olduğu açıktır. Tarihsel tecrübe, bu etkilerin, salgının büyüklüğüne, öldürücülüğüne ve salgına maruz kalan devletlerin başta coğrafi konumları ile sağlık imkân ve sistemi olmak üzere diğer özelliklerine ve maruz kalma koşullarına göre farklı düzeylerde gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bir bulaşıcı hastalığın bireyden çevresine ve ötelere doğru yayılışına işaret eden iki kademelinin sınırları; salgın (epidemic) ve küresel salgın (pandemic) terimleriyle tanımlanmaktadır.

Güvenlik bağlamında salgınların alan kazanmasına dair birbiriyle ilişkili aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- Öncelikle stratejik ulaştırma ve ticaret yolları üzerindeki coğrafyalarda yer alan devletlerin salgınlara karşı hassasiyet taşıdığını saptamak gerekir.

- Bununla ilişkili olarak insan hareketliliğinin olduğu bölgelerde konumlanan devletlerin aynı ölçüde hassasiyet taşıdığı görülmüştür. Bu kapsamda göç yollarının, kutsal yer ziyaretlerinin ve savaşların cereyan ettiği bölgelerin salgınların genişlemesine neden olduğu görülmektedir.

- Yaşam koşullarının, şahsi temizlik (hygiene) alışkanlığının, hıfzıssıhha (sanitation) imkân ve kapasitesinin, koruyucu sağlık hizmetlerini de kapsayan tababet sisteminin yetersiz olduğu koşullar salgınların alan kazanmasında ve ölüm oranlarının yükselmesinde başlıca etkenleri oluşturmuştur.

- Salgınların insani güvenliği doğrudan tehdit eden niteliğinin devletler tarafından yeterince algılanamamış olması ve bu kapsamda bireylerde salgının kaynağını oluşturan hastalık hakkında yeterli farkındalığın oluşmadığı, korunmaya yönelik eğitimin yetersiz olduğu, hastalığın kaynağını bulmaya yönelik çalışmaların (filyasyon), karantina, takip ve kontrol vb. devlet

tarafından yürürlüğe konması gereken kural ve önlemlerin, kriz yönetim tedbirlerinin etkin şekilde uygulanmadığı ortamlar salgınların etkisini artırmıştır.

- Salgınların yayılma ve tekrarlama hızının, onları önlemeye yönelik olarak geliştirilen aşı ve ilaçların geliştirilme hızından fazla olduğu ölçüde salgınların etkisi artmıştır.

- Konjonktürler bağlamda ise küreselleşmenin salgınların alanını genişleten etkenler arasında müstesna bir konumu bulunmaktadır.

- Büyük Keşifler Çağı ile başlayan ve Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreçte (1480-1750) önce İspanya ve Portekiz daha sonra da Hollanda liderliğinde gelişen ve sömürgecilik ya da kolonileştirmenin ana temasını oluşturduğu küreselleşmenin birinci evresi salgın hastalıkların küresel ölçekte etkin olmasını mümkün kılmıştır.

- Sanayi Devrimi ve İhtilaller Çağı ile başlayan ve I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte (1750-1914) önce İngiltere, ardından Avrupa'nın Büyük Güçleri arasındaki çekişmelerle devam eden ve yeni sömürgecilik ya da emperyalizmin şekillendirdiği ikinci küreselleşme evresi, bir yönüyle salgınların yaygınlığını ve çeşitliliğini artırırken diğer yönüyle ise bunlarla mücadele çabalarının ilk somut başarılarına kapı aralamıştır.

• Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla ivme kazanan son küreselleşme evresi ise birbirine ters düşen iki özelliğiyle salgınların etki alanını genişletmesine katkı sağlamıştır.

- Bunlardan birincisi refahın artış kaydettiği, ekonomik aktivitelerin ulusal sınırların geçirgenliğini artırdığı bölgelerdir. Avrupa Birliği coğrafyası ve AB'nin serbest dolaşım hakkı verdiği devletlerin dâhil olduğu 26 devleti kapsayan Schengen Antlaşmasının kapsadığı coğrafya, bu kapsamdaki uç örneği oluşturur. AB modelinin benzeri olan Avrasya Ekonomik Birliği (EEU) ve Kuzey Amerikan Birliği (NAU) vb. örnekler de bu çerçevede değerlendirilebilir.

- İkinci husus güvenlik sorunları kaynaklı istikrarsızlığa ve yoksulluğa dairdir:

o Küreselleşmenin aşındırdığı devlet yapısı çoğunluğunu başarısız devletlerin oluşturduğu coğrafyalarda sınırların kontrol edilemezliğini artıran yönüyle de salgın hastalıkların yayılmasında etken olmuştur. UNHCR'in 2019 yılı "Küresel Eğilimler" raporuna göre dünyada 26 milyon mülteci, 4,2 milyon sığınmacı bulunmaktadır. Yurt içinde yerlerini terke zorlananların sayısı ise 45,7 milyondur.

o Salgınlarla mücadeledeki yetersizliği sayısal olarak ortaya koyması itibariyle refah seviyesindeki farklılıklar UNDP'nin 29 Nisan 2020 tarihli "COVID-19 ve İnsani Gelime" raporundan özetle aşağıda sunulmuştur (Tablo 1.)

İnsani Gelişmişlik Seviyesi	Doktor (10.000 kişiye) 2010-17	Hemşire, Hastabakıcı (10.000 kişiye) 2010-18	Hastane Yatağı (10.000 kişiye) 2010-18	Cari Sağlık Harcamalarının % cinsinden GSMH'ye Oranı
Çok Yüksek	30,4	81	55	12,0
Yüksek	16,5	30	32	5,7
Orta	7,3	17	9	3,9
Alt	2,1	8	6	4,5

Kaynak: Kovacevic ve Jahic, UNDP: COVID-19 and Human Development 2019.

- Bu her iki uç örneğin dışında küreselleşme, ekonomik etkileşimi ve insan hareketliliğini artıran yönüyle de salgınların yayılmasına katkı sağlamıştır. Örneğin sadece 2010 yılında gerçekleştirilen 30 milyon civarındaki ticari uçuşla 2,8 milyar insan yer değiştirmiştir (Galka). Salgınların güvenliğe yönelik etkilerini dört ana başlık altında özetlemek mümkündür. Bunlar; bireysel, toplumsal, devlet ve uluslararası güvenliğe yönelik etkilerdir.

Birinci etki salgınların doğrudan insani güvenliği tehdit eden yönüne dairdir. Salgın hastalıklar, kıtlıkla beraber kategorik olarak askeri olmayan güvenlik (non-military security) tasnifi altında yer alan insani güvenlik kavramı içinde değerlendirilir (Hough, 2015). Bu yönüyle, bireyin yaşam hakkını, hayatı idame imkânlarını, yaşamsal performans ve konforunu, işgücü ve verimliliğini, güven duygusunu, değer ve inançlarını, refah seviyesini, tehlikeye düşürür.

Salgınların ulusal güvenliğe olan ikinci etkisi toplumun güvenliğini tehdit eden boyutu-dur. Bu etki bireysel seviyedeki zafiyetlerin toplumun katmanları-na aktarılan hususlarını içerir. Bu aktarım, birey düzeyindeki tehli-ke ve endişelerin topluma doğru-dan sirayet eden kısmı ile sınırlı olmayıp, sorunların toplumsallaşmasından kaynaklanan dönüşen etkileri de beraberinde getirir. Bu yönüyle salgınlar bireylerden topluma aktarılırken sinerji kazanır. Çok genel bir tanımla salgınlar, halk-devlet ilişkisini kuran toplumsal sözleşmeyi (social contract) tehdit eder; dönüştürür veya yıkar ya da yeniden inşa eder. Bu kapsamda; aile, akraba, komşu, vatandaşlık vb. sosyalleşmeye dair kavramları değişime uğratar. Avrupada önce pagan düşünüşün yerine Hıristiyanlığı daha sonra da onun yerine lâisizmi koyan değerler sistemi değişimi örneğinde olduğu üzere ideolojilerin toplumsal bağlayıcılığını sınırlar. Küçük toplumsal gruplar arasında dayanışmayı artıran etkileri görülürse de genel olarak bireyselliği içe kapanmayı ve toplumsal ayrışmayı ve yabancı düşmanlığını körükler. Salgınların -1918 gribinin ABD'deki yaşam ortalamasını 12

yıl birden düşürdüğü örneğinde olduğu üzere– ortalama yaşam süresini düşürmesine ilâve olarak, eğitimden girişimcilğe, yatırımdan üretime insan sermayesini aşındıran etkileri, toplumsal kapasiteyi zayıflatır. Toplumdaki güven ve güvenlik duygusunu aşındıran salgın süreci, sosyo-psikolojik ve sosyo-politik ortamı etkilediği kadar sosyo-ekonomik değişimlere de neden olur.

Salgınların ulusal güvenliğe olan üçüncü etkisi devletin güvenliğini tehdit eden boyuttur. Burada benimsenen inceleme yöntemi itibariyle kategorik olarak iç ve dış politika ile hükümet ve devlet birbirinden ayrılmış olsa da pratikte bu ayrımın sınırları bulanıklaşmıştır.

İç siyaset ve güvenlik itibariyle salgınlarda siyaset kurumunun bütün unsurları–iktidar, muhalefet, yasama, yargı, bürokrasi, kolluk ve iç güvenlik birimleri, sağlık ve sosyal yardım sistemi vd.–sınav verir ve doğal olarak hükümetler bu süreçte en zor itibar testine tâbi tutulandır. Devletle doğrudan ya da dolaylı bağlantılı olsun olmasın basın-yayın kuruluşları ve sivil toplum örgütleri de bu sorgulamadan masun kalamazlar.

Devletin fikri altyapısını oluşturan toplumsal sözleşmeyi tehdit eden salgın; güvensizlik, endişe, çaresizlik ve kitlesel ölümlerle birlikte toplumsal morali yıpratmış ölçüde devletin erkini aşındırır

ve kuruluşunun felsefi temelini tartışmaya açar. Devlet Aristo'nun tanımladığı üzere en iyi amaçlayan en yüce toplumsal örgütlenme (Loomis, 1943) midir? Yoksa Marksist yaklaşımın öne sürdüğü üzere hâkim ekonomik sınıfın diğer sınıflara olan tahakkümünü tesis etmenin bir vasıtası (Marks ve Engels, 2005) mıdır? Ya da kapitalizmin savaşlarla inşa ettiği bir yapıdan (Tilly, 2001) mı ibarettir? Yoksa çoğulcu yaklaşımların öne sürdüğü üzere çatışmaların belirli bir düzene oturulmasının ve rekabet halindeki çıkarların uzlaşmasının bir aracı mıdır? (Newton, 2010) Geçmiş 2400 yıl öncesine dayanan devlet teorilerinin henüz bitmeyen tartışmasının devletin salgınlara karşı konumunu belirleyen cevaplarını; devletlerin oluşum aşamalarından hangi safhada bulunduğu, benimsemiş olduğu sosyo-ekonomik modelde, siyasi ve idari yapılanmasında ve ulusal güvenlik anlayışının gelişiminde bulmak mümkündür.

Modern devletlerin gelişim süreçleri konusunda Stein Rokkan'ın (1921-1979) kuramı dört aşamayı içerir.

Bunlar: 1) Devlet oluşumu (Devletler Sistemine Giriş): Devlet kurumlarının, özellikle ordu ve bürokrasinin oluşturulması. 2) Ulus inşası (Standartlaşma): Nüfusun paylaşılan bir aidiyet duygusuna sahip tek bir "halk" haline getirilmesi. 3) Kitle demokrasiler (Eşitleme): Kitlelerin

karar alma hakkını ele geçirmeleri. 4) Sosyal refah devleti (Yeniden Dağıtım): Farklı kesimler arasındaki ekonomik dayanışmanın güçlendirilmesi ve dezavantajlı grupların mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik kamusal refahın artırılması aşamalarıdır (Rokkan ve Eisenstadt, 1973).

Salgınla mücadelede yeniden dağıtım aşamasını gerçekleştiren devletlerin başarılı olduğu, bunları eşitleme aşamasını gerçekleştirenlerin takip ettiği görül-müştür. Demokratik yönetimlerin kitlenin tepkisine duyarlılıkları nedeniyle salgınla mücadelede şeffaflık (transparency) ve hesap verebilirlik/sorulabilirlik (accountability) özellikleriyle belirli ölçülerde de olsa gerek şartları oluşturabilme kapasitesine sahiptirler. Sosyal refah devletleri ise ileri seviyede kriz yönetimi yetkinliğini gerektiren sağlık ve sosyal güvenlik altyapılarına sahip olmaları nedeniyle salgınla mücadelede yeter şartları büyük ölçüde yerine getirebilme imkânlarına sahiptirler.

Devletlerin benimsediği ekonomik modellerin de salgınla mücadeledeki başarı düzeylerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, günümüzde fazlaca örneği bulunmayan –alternatif maliyetlerin bedelini üstlenerek ithalâta olabildiğince kapalı kendi kendine yeterli bir yapı geliştirebilen– yeni merkantilist modelin kısmen de olsa başarı vadettiğini teoride kabul etmek gerekir. Sosyalizm ve devletçi model, kitle tabanlı sosyal refah ve yeniden dağıtım kapasitesinin yüksek olması nedeniyle salgınla mücadelede önemli avantajlara sahipse de demokratik kültür eksikliği başarı şansını önemli ölçüde sınırlar. Liberalizmin devletin ekonomide düzenleyici rolünü önceleyen-Keynesçi yorumları–Fransız Fیزیokrat Vincent de Gournay’ın (1712-1759) ifadesiyle “Laissezfaire et laissezpasser, le monde va de lui-même!” (Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendi kendine gider) anlayışıyla– onu ekonominin tamamen dışına iten Hayek ve Fridmancı modellere nazaran daha fazla sosyal projelere yer verdiğinden salgınla mücadelede görece başarı şansına sahiptir. Sosyalist eğilimle liberal ekonomik sistemin başarılı bir sentezini oluşturan “üçüncü yolcu”

sosyal demokrat ekonomik model demokrasi ve yeniden dağıtım yetkinliği ile salgınla mücadelede başarı şansı en yüksek seçenektir. Bu hususta en başarılı örneklerden birini 1939-1951 yılları arasında Türkiye’nin verem, sıtma ve çiçek salgınlarına karşı savaşta uyguladığı devletçi politikalar oluşturmaktadır.

Devletlerin siyasi ve idari yapılanması da salgınla mücadele kapasitesini doğrudan belirleyen etkenlerdendir. Üniter devletler, kaynakların yeniden dağıtımında dezavantajlı bölgeleri gözeten yapısı (Hawksworth ve Kogan, 1992) ile yüksek ölçüde merkezi planlama ve adem-i merkezi uygulama kapasitesi nedeniyle salgınla topyekûn mücadelede federatif ve konfederatif devletlere göre bariz üstünlüklere sahiptir. Siyasi yapılanmasında güçler ayrılığı ilkesinin etkin olduğu devletlerde, salgınla etkin mücadelede olmazsa olmaz koşullardan bilgilendirme, şeffaflık ve hesap verebilirlik en üst seviyede gerçekleşirken esneklik, inisiyatif geliştirme ve sürat prensiplerinin yerine getirilmesinde birtakım kısıtlarla karşılaşılması ve koordinasyon ihtiyacının artması kuvvetle muhtemeldir. Merkezi yönetimin taşra teşkilâtının ve mahalli idarelerin zayıf olduğu devletlerin salgınla mücadele kapasitesi de düşük olacaktır. Kamusal örgütlenmede bürokrat ağırlıklı personel yapılanmaları uzmanlığın önem taşıdığı orta ve alt kademelerde başarı sağlarken üst seviyedeki karar vericilerin seçimle belirlenmeleri atanmışlara nazaran daha fazla sorumluluk üstlenmek durumunda olduklarından salgınla mücadelede daha doğru bir seçenek oluştururlar

Salgınla mücadelede devlet, yapısını yeniden inşa etme lüksüne sahip olmadığından büyük ölçüde mevcut örgütlenme ve imkânlarıyla süreci yönetmek durumunda kalır. Bu süreçte ulusal güç unsurlarının salgınla mücadele için kapasite geliştirmeye yönlendirilmesindeki başarı; liderlik, kurumsallaşma, hukukun üstünlüğü ve devlet kültürünün seviyesine doğrudan bağlıdır. Kaynak ve imkânların mevcudiyeti kadar önemli olan bu hususlar yeni patrimonyal, kayırmacı (clientelist), sadakati liyakate tercih eden, yolsuzluğun meşruiyet kazandığı, devlet-hükümet ayrımının ortadan kalktığı yönetimlerde, otoriter ve totaliter rejimlerde ciddi kısıtlılıklarla hayata geçirilebilmektedir.

Mahalli olarak başlasalar da salgınların bölgeselleşme, kıtasallaşma ve küreselleşme eğilimleri oldukça yüksektir. Bu yönüyle salgınlar “uluslararasılaşmış ulusal sorunlar”dır esasında. Salgının alanını tecrit etme zorluğu, mücadelede uluslararası sistemin birlikte hareket etme ihtiyacını yaratır. Bu ihtiyaç ancak, ikaz-ihbar-raporlamadan karantina, aşılama, tedavi, takip ve kontrol sistem ve işlemlerine, ilgili gönüllü yardım ve sağlık kuruluşlarından devletlerin ve uluslararası örgütlerin sağlık sistemlerinin karşılıklı çalışabilirlik (inter-operability) esasına göre koordinasyon içinde faaliyet gösterebilme yetkinliği ile karşılanabilir.

Salgınların Ulusal Güvenlik İçindeki Konumu
Yukarıda ana hatlarıyla betimlenen model son COVID-19 salgını da dâhil olmak üzere salgınlarla mücadelenin kuramsal çerçevesini çiziyor olsa da devletin güvenlik kavramına bakışının kaydettiği değişimi kapsam dışı bıraktığı ölçüde eksik kalacaktır. Salgınların ne ölçüde bir güvenlik sorunu olduğu öncelikle devletin güvenliği nasıl tanımladığı ile doğrudan ilgilidir. Halk, ülke ve egemenlikten oluşan devletin bekasına yönelik güvenlik algısı tarihsel süreçte büyük çoğunlukla dış güvenlik ekseninde inşa edilmiştir. Bu durum, güvenliğin sağlanmasına yönelik kurum ve imkânların öncelikle –uluslararası tanınma, sınırların korunması ve iç işlerine müdahalenin

önlenmesi gibi– dış egemenlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapılandırılıp yönlendirilmesine, salgınların ise uzunca bir süre doğru bir şekilde günlükleştirilememesine (securatization) neden olmuştur. Bunda uluslararası ortamın her zaman anarşik çoğu zaman da kaotik yapısı belirleyici olmuştur.

“Bütün savaşlara son veren savaş” iddiasıyla başlayan I. Dünya Savaşı’nın ardından savaşı devletler arasındaki sorunların çözülmesinde meşru bir vasıta olmaktan çıkaran Milletler Cemiyeti (1920) ve Kellogg–Briand Paktı’nın (1928) II. Dünya Savaşı’nı önlemede başarısız olması uluslararası ilişkilerin dolayısıyla da güvenlik anlayışının askerî güvenliği önceleyen realist paradigmanın hâkimiyetinde şekillenmesine neden olmuştur. Liberal yaklaşımın ekonomiyi öne çıkaran katkıları insandan çok sermayeyi merkeze aldığından insanı öncelemeyen bu anlayış Soğuk Savaş boyunca da devam etmiştir. Çağlar boyunca bazı değişikliklere uğrasa da salgınların bir ulusal güvenlik sorunu olarak algılanması hususundaki genel yaklaşım, yakın zamanlara kadar daha ziyade askerî kapasiteye ve işçi gücüne olan etkisiyle sınırlı kalmış; bir zayıf faktörü olarak kabul edilmiş, askerî başarıyı tehdit ettiği ölçüde bir anlam ifade etmiştir.

İki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması ile birlikte baskıladığı dış tehdit tabanlı güvenlik anlayışı toplumsal taleplerle sorgulanmıştır. Başta son küreselleşme evresi olmak üzere çok sayıda etken, askerî gücü esas alan devlet merkezli realist kuramın, sermaye ve finansı esas alan ekonomi merkezli liberalist kuramın güven-

lik kurgulamalarının ciddi eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur. Bu noktada, güvenlik kavramı ile ilgili öncül çalışmalardan olan Arnold Wolfers'ın 1952 yılında yayınlanan "Muğlak Bir Sembol Olarak Ulusal Güvenlik (National Security as an Ambiguous Symbol)" (1952) makalesinde değindiği üzere "neyin ve kimin güvenliği" sorusunun cevabı meselenin özünü oluşturmuştur. Güvenliği daha çok tehditler ve çıkarlar bağlamında nesnelere üzerinden açıklayan geleneksel kuramlardan (realizm ve liberalizm) farklı olarak inşacı ve eleştirel yaklaşımlar güvensizliğin nedenlerine yönelmişlerdir. Geleneksel güvenlik anlayışında inşacılarla değişim, eleştirel ekolle kırılmalar yaratan bu durum, kavramın askerî alanın ötesinde siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel konuları da kapsayacak şekilde genişlemesini (Buzan, 1991), onu politik süreçlerin bir parçası haline getirerek devletin dışındaki alanları da kapsayacak şekilde derinleşmesini sağlamıştır. Bu derinleşme; bölgesel ve küresel kimlikler gibi yukarı doğru ve bireye kadar toplumu oluşturan bütün grupları içerecek şekilde aşağı doğru gerçekleşmiştir (MacFarlane ve Foong, 2006).

Güvenlik kavramındaki bu değişim salgınların bir ulusal güvenlik sorunu olarak yukarıda –bireysel, toplumsal, devlet ve uluslararası sisteme ilişkin yönleriyle– ortaya konduğu üzere bütün boyutlarıyla konumlandırılmasını olanaklı kılmıştır. Bu kapsamda salgınların karakteristikleri onları ulusal güvenlik sorunu olarak konumlandırmakta olduğu kadar mücadelenin de esaslarını ortaya koymasından önem arz etmektedir.

Salgınları –askerî, siyasi, ekonomik ve çevresel sonuçlar yaratan– askerî olmayan güvenlik sorunları ana başlığı altında yer alan insani güvenlik kategorisinde konumlandırmak mümkündür. Nitekim Barry Buzan'ın bireye yönelik bu tehditler sınıflandırmasında yer alan –1) Fiziksel 2) Ekonomik 3) Haklara karşı 4) Sosyal statüye karşı– tehditlerden ilki doğrudan, takip eden ikisi ise dolaylı olarak salgınlarla ilişkilidir (1991).

Salgınlar:

- Geniş spektrumlu tehditlerdir; askerî, ekonomik, sosyal, siyasi, çevresel tehlikeler yaratır. Çok disiplinli ve boyutlu tedbirleri gerektirir.

- Derin etkiler yaratan tehditlerdir; küresel, bölgesel, ulusal, toplumsal ve bireysel tehlikeler yaratır. Toplumsal yaşamın bütün unsurlarının, uluslararası ortamın meşru aktörlerinin katılımıyla gerçekleştirilen kapsamlı yaklaşımı (comprehensive approach) ve karşılıklı kullanılabilirliği (inter-usability) gerektirir.

- Karmaşık tehditlerdir; fiziki olduğu kadar birey ve toplumun ruh sağlığı ve gelecek nesiller için de tehlike yaratır, ayrıca geniş ve derin tehdit olma özelliğini bir arada taşırlar. Çok disiplinli, çok boyutlu tedbirleri, kapsamlı yaklaşımı, karşılıklı kullanılabilirliği ve çalışabilirliği ve etki odaklı harekâtı gerektirir.

- Asimetriklik tehditlerdir; devletin güvenlik için tahsis ettiği kaynak ve vasıtaların geleneksel/konvansiyonel savunma mekanizmaları salgınlar karşısında etkisiz kalır (Örneğin, salgınlar, sınırlara asker yığınaklandırarak önlenemez). Konvansiyonel olduğundan çok asimetrik ve esnek müdahaleyi gerektirir.

- Ani tehlikelerdir; saptanma süreleri kısadır. Ani müdahaleyi, ön alıcı inisiyatifleri ve kriz yönetimini gerektirir. Salgınlarla mücadelede başarı, mevcut imkânlarla, geliştirilebilecek ilâve kapasitenin sürat ve yeterliliğine, her biri alternatif maliyetli optimal tercih, karar ve uygulamaların zamanında ve kesintisiz yerine getirilmesine bağlıdır.

- Sürekli ve dayanıklı tehditlerdir; yayılır, dönüşür ve nükseder, geometrik artışla yayılırken birerli aritmetik azalışla iyileştirilebilir. Korunma ve önleme, tespit, tecrit, tedavi, takip-kontrol ve sürdürülebilirliği gerektirir. Salgınlarla mücadeleden başarıyla çıkılsa dahi yeni düzeni/normali salgının özellikleri belirler. Salgınlardan sonra hiçbir şey önceki haliyle kalmaz.

- Ulusallaşmış insani güvenlik tehditleridir; bireyden itibaren toplumun bütün kesimleri için tehlikeler yaratır. Bireysel önlemlere ilave olarak ulusal tedbirleri gerektirir.

- Uluslararasılaşmış ulusal tehditlerdir; sınır aşan tehlikeler yaratır. Uluslararası işbirliğini ve karşılıklı çalışabilirliği gerektirir.

Sonuç

Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan salgınların bir ulusal güvenlik sorunu olarak tanımlanması ise şaşılacak ölçüde yenidir. Bu durumun nedenlerini; maruz kalan devletin özelliklerinde, ulusal güvenlik algısının inşasında ve salgınların yaratmış olduğu tehlikenin asimetrik yapısında aramak, salgınların bir ulusal güvenlik sorunu olarak anlamlandırılması için iyi bir başlangıç noktasıdır.

Salgınların tarihsel süreç içerisindeki seyri meselenin kavramsallaştırılmasında epistemolojik şekillenmeyi ortaya koyması bakımından önem arz eder. Salgınların, neden oldukları kitlesel ölümler nedeniyle birey ve toplumların, inanç, değer ve refah seviyesi başta olmak üzere her şeyi aşındırdığı, savaşların kayıplarını artırdığı ve devletlerin yıkılışını hazırladığı görülmüştür. Tarihsel tecrübe, bu etkilerin, salgının büyüklüğüne, öldürücülüğüne ve salgına maruz kalan devletlerin başta coğrafi konumları ile sağlık imkân ve sistemi olmak üzere diğer özelliklerine ve salgına maruz kalma koşullarına göre farklı düzeylerde gerçekleştiğini ortaya koymuştur.

Salgınların güvenliğe yönelik etkilerini bireysel, toplumsal, devlet ve uluslararası kademeler olmak üzere dört ana başlık altında özetlemek mümkündür. Salgınların doğrudan insani güvenliği tehdit eden bireysel boyutu, toplumun tabakalarına mevcut hallerine ilâve olarak dönüşen nitelikli etkilerle birlikte aktarılır. Salgınların devletin güvenliğini tehdit eden boyutu; devletin hangi oluşum aşamasında olduğu, benimsediği sosyo-ekonomik model, siyasi ve idari yapılanması ve ulusal güvenlik anlayışının gelişimi ile yakından ilgilidir. Bu kapsamda yeniden dağıtım aşamasında olan, demokratik rejimler, sosyal-demokrat modeli ve üniter yapıyı benimseyen devletler ile güçlü merkez ve taşra teşkilâtı ile mahalli idarelere sahip idari yapılanmalar diğerlerine göre daha avantajlıdır.

Soğuk Savaş'ın son bulması, küreselleşme sürecinin hız kazanması başta olmak üzere çok sayıda etken geleneksel güvenlik anlayışını tartışmaya açmıştır. Bu süreçte derinleşerek genişleyen güvenlik anlayışı bir ulusal güvenlik sorunu olarak salgınları insani güvenlik boyutuyla gündeme taşımıştır. Bu noktadan hareketle salgınlar, geniş spektrumlu, derin etkiler yaratan, karmaşık yapıları, asimetrik özellikli, ani, sürekli ve dayanıklı, ulusallaşmış ve uluslararasılaşmış insani güvenlik tehditleri olarak tanımlanmıştır.

Kaynakça

Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1991.

Galka, Max, *One Year of Global Air Traffic*, <http://metrocosm.com/globe-air-traffic-particles/>

Hawthornthwaite, M. and Kogan, M. (Eds.), *Encyclopaedia of Government and Politics*, Vol. 1, London: Routledge, 1992.

Hough, Peter, "Health and Security," Hough Peter, Malik Shahin, Moran Andrew and Pilbeam Bruce (Eds.), *International Security Studies, Theory and Practice* (pp. 254-266), New York, Routledge, 2015.

Kovacevic, Milorad and Jahic, Admir, *UNDP: COVID-19 and Human Development Exploring Global Preparedness and Vulnerability*, UNDP, 2019, <https://datastudio.google.com>

Loomis, R. Louise (Ed.), *Aristotle: On Man in the Universe*, Roslyn, New York: Black, 1943.

MacFarlane S. Neil and Khong Yuen Foong, *Human security and the UN: A critical history*, Bloomington, Indiana University Press, 2006.

Marks, Karl ve Engels, Friedrich, *Komünist Parti Manifestosu*, (Çev.: Rekin Teksoy), İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2005.

Newton, Kenneth and Van Deth, Jan W., *Foundations of Comparative Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Rokkan, Stein and Eisenstadt, Shmuel Noah, *Building States and Nations*, Beverly Hills, California: Sage Publications, 1973.

Tilly, Charles, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, (Çev.: Kudret Emiroğlu), Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

UNHCR, *Global Trends Forced Displacement in 2019*, www.unhcr.org.

Wolfers, Arnold, "National Security as an Ambiguous Symbol," *Political Science Quarterly*, 67, 1952.

Covid-19 Sürecinde Dünya Sağlık Örgütü

İnci Sökmen Alaca

Doç.Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

Giriş

Küresel bir salgın olarak, Covid -19 hastalığı, tüm dünya devletlerini ve uluslarını ciddi anlamda etkileyen bir kriz yarattı. Bir çok uzman, eskiden farklı yeni bir uluslararası düzenin başlangıcını oluşturduğunu ileri sürdüler. Yeni düzene girerken, var olan uluslararası örgütlerin kuruluş amaçları ve temsil ettikleri değerler, krizdeki başarısızlıkları nedeniyle tartışmaya açıldı. Küresel yönetim ve dayanışmaya en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde, bir çok ulus devlet, üyesi olduğu uluslararası örgütlerden beklediği desteği alamadı.

Bu uluslararası örgütler içerisinde, tüm dünyanın açıklamalarına ve koordinasyonuna odaklandığı, 1948'de Birleşmiş Milletler'e (BM) bağlı kurulan Dünya Sağlık Örgütü idi. Dünyadaki tüm halkların sağlığının, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında temel önem arz ettiği amacını taşıyan örgüt, krizi iyi yönetemediği için ciddi eleştirilere maruz kaldı. Bu eleştiriler bağlı bulunduğu örgütün işlevsizliği tartışmalarına eklendi. 1945 de kurulan yeni uluslararası sistemin düzen sağlayıcı küresel aktörü, Birleşmiş Milletler, kurucu sözleşmesinde yer alan bir çok görevi, örgüt içi büyük güçlerin rekabeti, örgütü parasal desteği ile kendi kontrolünde yönetmek isteyen ABD, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu Güvenlik Konseyi'nin kalıcı üye kompozisyonu ve insanı güvenlik konularındaki yetersizliği gerçekleştiremedi. Kendisine bağlı kurumlarında alanlarında başarısız olması Birleşmiş Milletleri daha da zayıflatan bir unsur olmuştur.

Dayanışmanın ihtiyaç duyulduğu bir ortamda, devletlerin kendi kendine yeterli olma stratejileri izlemeleri, bu örgüt ve bağlı kurumların dayandığı değerleri aşındırmıştır. Yeni kurumların inşa edilmesi için fikirsiz bazda görüşler çoğalmaya başlamıştır. Geçiş dönemi olarak adlandırılacak yavaş işleyen bu süreçte, eski örgütlerin tasfiyelerinin gerçekleştirilmesi de oldukça ağır gitmektedir. Belirsizlik ortamının daha ağır bastığı, her devletin kendi çabalarıyla krizi atlattığı

bu dönemi dikkate alarak, yazıda küresel nitelikte uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla yükümlü BM bağlı Dünya Sağlık Örgütü, incelenecektir.

Dünya Sağlık Örgütü

1948'de Çin ve Brezilya'nın ön ayak olmasıyla, kurulan ve sağlık alanında uluslararası nitelik taşıyan çalışmalarda koordinasyonu ve araştırmaları yürüten merkezi İsviçre'de olan örgüttür. Kuruluş sözleşmesinin 21. ve 22. maddesinde, örgütün tüm dünyada geçerli olabilecek, ulus devletlerin onayına gerek duymayan geniş yetkilere sahiptir. Karantina koşullarını üye devlet otoritesinin dışında koyma, hastalıkla ilgili tedavide belirleyici karar mercii olabilme gibi güçlü yetkileri, dünya üzerinde halk sağlığını kontrolüne almak isteyen devlet, devlet dışı aktör (dünyayı yöneten aileler, ilaç şirketleri gibi) ya da bireyler (siyasi liderler, teknoloji yada ilaç firma sahipleri gibi) açısından önem taşımaktadır.

Kuruluşun geniş yetkilerine rağmen, yaklaşık on yıl içinde ortaya çıkan, ağır akut solunum yolu yetersizliğine neden olan SARS ve onunla aynı virüs ailesini paylaşan MERS, EBOLA gibi salgın hastalıklarda çok etkin bir performans ortaya koyamamıştır. 2014'te ki EBOLA krizinde Birleşmiş Milletler, Batı Afrika'ya barışı kurma askerleri göndererek, bölgeden daha fazla dünyaya yayılmasını engel olmuştur. Askeri çözüm sadece hastalığın başka yerlere yayılmasını engellemek insan hareketliliğini kontrol altına almak olmuştur.

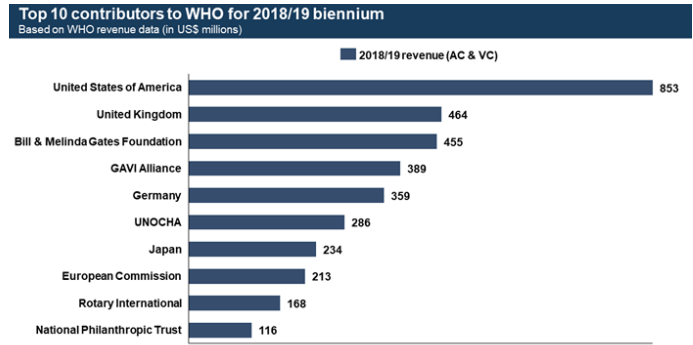

Covid-19 salgını sırasında, Çin Wuhan kentinden çıkan salgının 11 Mart 2020 tarihinde Pandemi olarak geç ilan edilmesi, virüsü örtbas etmek için örgütün Çin hükümeti ile işbirliği yaptığı iddiası, kendi araştırmasını gerçekleştirmeden sadece Çin verilerini kullanması ve Dünya Sağlık Örgütü lider yöneticisi, Afrika kıtasından Etiyopya vatandaşı Tedros Adhanom Ghebreyesus'un bu ülke ile yakın ilişkileri eleştirilmiş ve 194 ülkenin onayıyla bu konuların uluslararası düzeyde bağımsız soruşturulmasına onay verilmiştir. ABD finansal açıdan desteklediği ve küresel sağlık inşasında tek ülke olma pozisyonu, örgüt içerisindeki Çin etkisiyle gerilemiştir. Uluslararası sistemde liderlik rekabeti içinde karşı karşıya bulunurken, ABD'nin mücadele etkisiz kalması, teknolojik yönden gelişmiş silah envanterine sahip olurken, maske-eldiven gibi basit sağlık malzeme eksikliği ve bunları temin etmek için dünyada tıbbi malzemelere zorla el koyarak süreci yönetmesi zayıf bir liderlik sergilemesine neden olmuştur. Çin'in kontrolünde hareket eden Dünya Sağlık Örgütü imajı, sürekli Amerikan hükümetinin dile getirdiği iddialar olmuştur. Çin, ABD'nin hastalık için tedavi edici ilaç olarak tanıttığı "Remdesivir" ilacını kendi ülkelerinde bir araştırma ile sonuç vermediğini dünya kamuoyuna duyurdular ve bu araştırma Dünya Sağlık Örgütü tarafından da yayımlandı. Daha sonra ABD'nin baskısıyla web sitesinden kaldırıldı.

Çine karşılık vermek için ABD, geçmişte Soğuk Savaş yıllarında 1978'de Sovyetler Birliği kontrolüne giren örgütü suçlayarak, ABD mali yardımını kesmiş ve daha sonra tekrar örgüt üyeliğine dönmüştür. Aynı şekilde günümüzde de davranarak, Çin'in eylemleri nedeniyle Amerikan başkanı Donald Trump, örgütü "Çin'in Piyonu" olarak gördüğünü açıklamış, kendi ülkesinin örgüt ile bağıını sonlandırmıştır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, finansal yönden ciddi destek sağladığı örgüte, dış politika da uyguladığı yaptırım yolu ile sopa mantığı, fon desteğini keserek göstermiştir. Aynı bir yapının oluşturulması için de girişimlere başlamıştır.

Şekil-1 2018/19 Yılları Arasında Dünya Sağlık Örgütüne Finansal Destek Sağlayan Devlet ve Kuruluşlar

Graph was updated on Sept 2020 to reflect assessed contributions based on exchange rates as of January 2019 as per reported revenue in audited financial statements. Previous version of graph contained assessed contributions based on exchange rates as of May 2017 as per [WHA approval](#)

ABD'nin fonu kesmesinden bir hafta sonra, Çin 11 Mart'ta 20 milyon dolar nakit bağış yaparak, örgüt içindeki liderlik rolünü kazanma hamlesi yapmıştır. Görüldüğü gibi her iki ülke arasındaki örgütün liderliğini ele geçirmek ve Covid-19 tedavi konusunda ilk olma yönünde yoğun bir rekabet yaşanmıştır.

İki ülke arasındaki rekabetin yanı sıra, örgüt içinde dikkat çeken devlet dışı bir aktör yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün mali finansçıları içeri-sinde, üçüncü sırada yer alan Bill & Belinda Gates Vakfı, pandemi sürecinde en çok üzerinde konuşulan ve yapmak istediklerinin dünyada engellenmesi için sosyal medya da sayısız içerik üretildiği vakıf olmuştur. Servetinin önemli bir kısmını aşılara harcayan Bill Gates, gerçekleştirdiği çocuk felci ve HIV aşuları konusunda rapor edilmiş başarısızlıkla sonuçlanan olaylar ortaya çıkarmıştır. Hindistan'ın Ulusal Aşılama ve Teknik Danışma Grubu'nun kontrolünü ele geçiren Gates, çocuk felci aşısı konusunda, canlı virüs taşıyan aşının 8-10 doz yerine 50 dozda verilmesiyle, aşılama çocuklarda felce neden olmuştur. Benzer sonuçlar aynı aşının uygulandığı Suriye, Afganistan, Nijerya, Kongo, Filipinler ve Pakistan'da ortaya çıkmıştır. Hindistan da diğer bir uygulanan aşı, kız çocukları üzerindeki rahim ağzı kanseri aşısıdır ve bu aşıda kısırlıkla sonuçlanmıştır. Hindistan hükümeti bu vakaları iki bilimsel makale ile dünyaya duyururken, Gates vakfı ile ilişkisini sonuçlandırmıştır. (Kalra, 2017) Aşılama konusunda ailelere

yapılan baskılar, zorla imzalatılan sorumluluk kabul edilmeyen aşı formları ülkede vakfa karşı, halen devam eden hukuksal dava açılmasıyla sonuçlanmıştır. İlaç firmalarının denek olarak farklı ülkelerdeki çocukları kullandığını gösteren ve biraz daha kötümser bakıldığında dünya nüfusunun azaltılması amaçlı aşılardan çocukları hedef alan bir uygulamanın Gates vakfı tarafından yürütüldüğü iddiaları çokça yazılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün, hastalıkla mücadele konusunda güçlü yetkilerini finansal destekle kontrolü altına alabilen vakıf, BigPharma adı verilen ilaç firmalarıyla birlikte gerek Afrika gerekse Asya da bir çok çocuk ölümleriyle sonuçlanan olaylara neden olduğu, laboratuvar sonuçlarıyla ülkeler tarafından ortaya koymuştur. (Kennedy, 2020)

Şaibeli uygulamalarına, Covid-19 salgını ortaya çıktığında, sanki tek yetkili kurum olarak açıklamalar yap an Gates vakfı, içinde nano teknolojik yongolar bulunan, yeni bir tip aşı olan kabul edilen "sensör temelli", ID 2020 ile gündeme gelmiştir. İsraili profesör YuvalNoahHarari'nin de belirttiği gibi, yeni insan neslinin organik yapıda olacağı ve dışardan beyninin rahatlıkla kontrol edilebileceği, içinde nanoçip ya da implant teknolojisi bulunan aşılarda insanlara enjekte edileceği ileri sürülmüştür. Gates vakfı ile aşıyı gerçekleştirecek "Gilead-Sciences" firmasının adı üzerinden de tahminler

yapılmaya çalışılmıştır. "Gilead", İsraili kavimlerden birinin adını taşıırken, bir çok romanda dünyayı kutsal kitap İncil adına yöneten küçük bir grubun totaliter yönetimi ile özdeşleştirilmiştir. (Burt, 2019) Salgın hastalığın dünya insanlığının kontrol altına alınmasını kolaylaştıracak bir araç olarak görüldüğü iddiaları, ABD'de çoğu zaman Başkan Trump ile ters düşen, dünya sağlık örgütünün temsilcisi AntonyFauci'nin "tedavi olarak sadece aşı mümkündür" açıklamalarıyla daha da fazla kuşkuyu arttırmıştır. ABD içerisinde ElonMusk'ın aşı çalışmalarına, sert bir dille cevap veren Gates'in bu tepkisi ve kendisinin yer almadığı başka hiçbir aşının kabul edilmemesi için yoğun çaba sarf etmesiyle, bu işte gizlenen bir hedef olduğunu güçlendirmiştir. (Kamu Bülteni, 2020)

ABD ve Çin'in birbirlerini suçlayıcı ifadeleri, Gates Vakfı konusunda yazılan iddialar, diğer devletlerin aşı geliştirme konusunda bağımsız hareket etmelerine neden olmuştur. Aşılar da milliyetçilik ön plana çıkarken, ne dayanışma ne de güven üye ülkeler arasında inşa edilmemiştir. Küresel elit bir grubun Dünya Sağlık Örgütü'nü kullanarak kendi hakimiyetini kurmasına geçici bir bloke konulmuştur. Ancak ortaya çıkacak aşının geliştirmekte olan ülkelere dağıtımında eşitlik sağlanması için tek bir dağıtım kanalına bağlanması böyle bir ortamda ilginç bir karar olarak değerlendirilebilir.

Çin'in bu düzeni, örgüt içerisinde yıllardır ülkelerini kobay olarak kullanan Afrikalı örgüt başkanıyla, kendi içinde lehine değiştirme gayretleri iyimser bir bakış açısı kazandırsa da, Wu-hankentinde laboratuvar ortamında Amerikalı uzmanlarla yapılan ortak çalışmalar ve Çin'in bio teknoloji alanında tek ülke olma hedefi şüpheleri ortadan kaldırmamaktadır. Tek parti rejimine dayanan otoriter siyasi rejiminin, kendi ülkesinde vatandaşlarını sosyal medya uygulamalarıyla ve yüz tanıma kameralarıyla kontrol altında tutması nedeniyle, çipli insan kontrol projesine Çin'in güçlü bir biçimde destekleyeceği öngörülebilmektedir. Özellikle Tayvan ve Hong Kong sorunlarını bu şekilde sonuçlandırabilecek olması, ABD'ne karşı Çin'in küresel lider olarak güçlü zengin aileler tarafından desteklenmesi, aşılarda yeni bir değişiklik yapılmamasına neden olabilir. Rusya'nın tüm bu olaylar sırasında kendi im kanlarıyla hem aşı hem de ilaç çıkarması, ABD yada Çin merkezli küresel elit projelerin kendi ülkesinde uygulanmasına set çekmiş olmaktadır. Başta İngiltere ve Avrupa, Rusya'ya duydukları güvensizlik ile, bu ülke menşeli tedavileri istemeyeceklerdir. Özellikle siber istihbarat kanalıyla, İngiltere aşısının bilgilerini çaldığı iddia edilen Rusya, kendi aşısını bu bilgiye ulaştıktan bir hafta sonra dünya kamu oyuna sunmuştur. Ancak dünyanın Asya, Afrika ve Latin Amerika bölgelerindeki ülkeler için alternatif olacağı söylenemez. Özellikle Dünya Sağlık Örgütü kapsamında BigPharma adı verilen şirketlerle yapılan sağlık projelerinden, daha yıkıcı etkileriyle sonuç alan ülkeler için Rusya tercih edilebilir.

Sonuç

Görüldüğü gibi büyük güçler başarı ile sonuçlanan aşı ya da ilaç tedavisiyle yeni bir bağımlılık ve güç empoze etme ilişkisi kurma gayretindedir. Halklar nezdinde bilimsel gelişmede öncü olma, küresel halk sağlığını önemseme gibi o ülkeye karşı sempati duymayı artıracak da bir olaydır. Aynı zamanda küresel sağlık konusunda, kurumsal bazda çoğulculuğun artması tek bir dünya hakimiyeti kurmak isteyen elit güçlere karşı (aileler, şirketler gibi) devletlerin bir başarısı olarak da görülebilir.

Küresel elit grupları için halen varlığını sürdüren Dünya Sağlık Örgütü henüz kaybedilmiş bir şey olmadığını göstermektedir. Ancak örgütün temel bilgi paylaşımı konusunda şeffaf ve eylemlerinden hesap verebilir bir yapıya dönüşmesi için reform talep eden ülke sayısını arttırmıştır. Yurt dışı seyahat harcamaları, araştırma ve geliştirme masraflarından bütçede fazla olması, pahalı bölgesel ofisler, bürokratik mekanizma da hantal yapısı ve acil durumlardaki eylemsizliği, ya reform ya da yeni bir örgüt anlayışını ortaya çıkarmıştır.

Bu gelişmelerin covid-19 sonrası normalleşme döneminde, farklı bir örgüt ya da örgütler yaratılarak yeni bir düzene başlangıç yapacağı düşünülmektedir. Her olumsuzluk aynı zamanda fayda da sağlar düşüncesiyle, örgüt içerisinde hakim güç ve planlar deşifre olurken, dünya insanlığının sağlığı için alternatiflerin yaratılması büyük gelişme olacaktır. Politik gücün arkasında gizli planlarla dünya siyasetini biçimlendirmenin eskisi kadar kolay olmayacağı, dünya genelinde bilinçlenme ile görülmektedir. İlaç şirketlerinin ve vakıfların mali güçleri, zor durumdaki ekonomilere sahip ülke liderleri için yine de vazgeçilmez olacaktır. Sağlık Bakanlığı ve devlet uygulamalarının kamuoyu tarafından yakından takip edilmesi ve projelere karşı çıkılması en önemli engelleyici mekanizma olacaktır. Tek bir dünya hakimiyeti kurma hedefi oldukça eskilere dayanan, farklı dönemlerde dile getirilen bir hedef olsa da , yeni normalleşme döneminde gerçekleştirilmesi de yavaşlatılan bir sürece girdiği öngörülebilmektedir.

Kaynakça

Burt, C. (2019) “ ID2020 and partners launch program to provide digital ID with vaccines “, Biometric Update , <https://www.biometricupdate.com/201909/id2020-and-partners-launch-program-to-provide-digital-id-with-vaccines> (Erişim 10.09.2020)

Kalra, A. (2017) “ India cuts some funding ties with Gates Foundation on immunization”, Reuters, (08.02.2017) <https://www.reuters.com/article/us-india-health-bmgf/india-cuts-some-funding-ties-with-gates-foundation-on-immunization-idUSKBN15N13K> (Erişim 05.09.2020)

Kamu Bülteni, (2020) “ Korona abartılıyor Aşı olmayacağım diyen ElonMusk’tan Bill Gates’e sert cevap : Taş Kafalı”, <https://www.kamubulteni.com/dunya/korona-abartiliyor-asi-olmayacagim-diyen-elon-musk-tan-bill-h29865.html> (Erişim 10.09.2020)

Kennedy, R. (2020) “ Gates’ Globalist Vaccine Agenda : A Win-Win for Pharma and Mandatory Vaccination “, Global Research Centre for Research on Globalization, <https://www.globalresearch.ca/gates-globalist-vaccine-agenda-win-win-pharma-mandatory-vaccination/5709493> (Erişim 01.09.2020)

Turkoba Mahallesi Ergüvan Sokak No:26 / K 34537
Tepekent - Büyükçekmece, İstanbul/Türkiye

90 850 850 2735
+90 850 850 AREL
arelusam@arel.edu.tr